

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro dějiny umění

Bakalářská práce

Lenka Kovářová

Kostel sv. Gotharda v Českém Brodě

The Church of St. Gothard in Český Brod

Na tomto místě bych chtěla poděkovat především vedoucímu mé práce, Ing. Petru Mackovi, Ph.D., za vstřícný přístup a cenné rady. Velký dík patří také PhDr. Vl. J. Mrvíkovi, Ph.D. za odbornou pomoc a zpřístupnění kostela. Závěrem děkuji rovněž své rodině za podporu při studiu a tvorbě této práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Českém Brodě dne 1. 5. 2015

Abstrakt

Kostel sv. Gotharda v Českém Brodě je jednou z nejvýznamnějších památek v tomto městě. Moje bakalářská práce se zabývá jednak jeho historií, stavebním vývojem a především souborem plánů k jeho přestavbě. Původní gotická bazilika byla výrazně upravena roku 1613 a poté v 2. polovině 18. století, kdy dostala nové, pozdně barokní průčelí a věž, navržené architektem Janem Josefem Wirchem. V Podlipanském muzeu v Českém Brodě je uložen soubor plánů navrhujících neuskutečněnou regotizaci stavby od architektů Františka Mikše a Vojtěcha Heima, dále návrhy opravy a malířské výzdoby uskutečněné v letech 1912–13 a plány stávajícího stavu objektu v roce 1905 od stavitele Jana Holy.

Klíčová slova

kostel sv. Gotharda, Český Brod, architektura, plány, regotizace, Jan Josef Wirch, František Mikš, Vojtěch Heim, Jan Hla

Abstract

The church of St. Gothard in Český Brod is one of the most important sights in this town. This Bachelor's thesis is concerned with its history, construction history and collection of architectural projects for the church. The first considerable rebuilding of the original gothic basilica was in 1613 and the second one in the second half of the 18th century, when it obtained a new late-baroque front facade and tower. The author of the baroque rebuilding is an architect Jan Josef Wirch. In the Podlipanské muzeum in Český Brod is deposited a collection of plans, which projected an unrealized regothization of church from an architect František Mikš and Vojtěch Heim, project for reconstruction and painting decoration of the church for realized rebuilding in 1912–13 and plans of look of the church in 1905 from a builder Jan Hla.

Keywords

church of St. Gothard, Český Brod, architecture, plans, regothization, Jan Josef Wirch, František Mikš, Vojtěch Heim, Jan Hla

Obsah:

Úvod	8
1. Historie objektu	9
1.1 Období středověku	9
1.2 Období renesance	12
1.3 Období baroka	13
1.4 Období 19. století	18
1.5 Období 20. století	19
2. Popis objektu	21
2.1 Exteriér	21
2.1.1 Hlavní průčelí	21
2.1.2 Věž	23
2.1.3 Severní průčelí	24
2.1.4 Závěr	25
2.1.5 Jižní průčelí	26
2.2 Interiér	27
3. Stavební vývoj objektu	30
3.1 Období středověku	30
3.2 Období renesance	31
3.3 Období baroka	32
3.4 Období 19. století	34
3.5 Období 20. století	35
3.6 Období 21. století	38
4. Soubor plánů	39
4.1 Plány stavitele Jana Holy	39
4.2 Plány architekta Františka Mikše (regotizace)	40
4.3 Plány architekta Vojtěcha Heima	42
4.3.1 První varianta	42
4.3.2 Druhá varianta	44
4.4. Plány architekta Františka Mikše (oprava)	45
4.5 Návrhy malířské výzdoby	46

5. Závěr	48
Seznam použité literatury a pramenů	52
Seznam příloh	56
Obrazová příloha	62

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá farním kostelem sv. Gotharda v Českém Brodě. Stavba se nalézá spolu se samostatně stojící budovou zvonice v malém parku ve východním rohu náměstí Arnošta z Pardubic a dohromady tvoří hlavní dominantu náměstí i celého města. Původně byly oba objekty součástí areálu dnes již zrušeného hřbitova.

Text práce je rozdělen do pěti kapitol včetně závěru. Po úvodu následuje shrnutí historického vývoje objektu a jeho nejbližšího okolí v kontextu dějin města. Poznat průběh historických událostí je nezbytně nutné pro celkové pochopení stavebního vývoje kostela.

V druhé kapitole popíše současnou podobu a stav exteriéru a interiéru celého kostela. Součástí této „prohlídky“ je i podrobná fotografická dokumentace.

Stavebním vývojem objektu se budu zabývat v následující kapitole. Původně se jednalo o malý kostelík z první poloviny 12. století, který byl v druhé polovině 14. století nahrazen bazilikou. Charakter stavby byl však na počátku 17. století změněn, jelikož došlo k vybudování empor nad bočními loděmi. Důležitou etapou stavebního vývoje je barokní přestavba pražským architektem Janem Josefem Wirchem v 2. polovině 18. století, z níž pochází především nové průčelí a věž. Generální oprava navržená pražským architektem Františkem Mikšem mezi lety 1912-13 neměla pouze udržovací charakter, ale vylepšila např. i komunikační možnosti - vybudováním nových schodišť na empory.

Ve čtvrté kapitole se budu věnovat dosud veřejnosti neznámému souboru plánů neuskutečněné regotizace kostela od architektů Františka Mikše (z roku 1906) a Vojtěcha Heima (z roku 1878?) a Mikšovým návrhům na opravu kostela, která proběhla v letech 1912-13 pod vedením místního stavitele Jana Holy, který v květnu roku 1905 vypracoval plány stávajícího stavu objektu. Tento soubor je uložen v Podlipanském muzeu v Českém Brodě.

1. Historie objektu

1.1 Období středověku

Místo, kde nyní stojí kostel sv. Gotharda a blízká zvonice, mělo určitý význam už od počátku 12. století. Nález denáru Vladislava I. z let 1120-25 zde dokládá malou trhovou osadu.¹ Vznikla přirozeně u brodu přes (dnes již jen říčku) Šemberu, který byl součástí významné „Trstenické stezky“ spojující Prahu s Moravou a s východní a jižní Evropou, a nalézal se přibližně jeden den cesty od Prahy, Kolína i Kouřimi. Osada, jak již název „Broda Episcopalis“ (Biskupský Brod) napovídá, byla zpočátku v majetku pražských biskupů. Nejprve nabízela základní služby a řemesla projíždějícím cestujícím (především obchodníkům), později sem byla umístěna i vojenská jednotka, celnice a vystavěna biskupská tvrz.² Už v této době nechal postavit pražský biskup Jan I. (1134–39) malý románský kostelík právě na místě, kde stojí dnešní objekt. Podle starší³ i novější⁴ literatury se tak stalo roku 1136. A jelikož nedlouho předtím získal biskup část ostatků sv. Gotharda, biskupa z Hildesheimu svatořečeného 1131,⁵ byl tomuto světcovi zasvěcen i českobrodský svatostánek.

Poté co byl Brod roku 1289 Ondřejem z Říčan vypálen⁶, pražský biskup Tobiáš z Bechyně (1278-96) ho obnovil, udělil mu nová práva a povinnosti a povýšil ho na trhově městečko.⁷ Zároveň ho určil správním střediskem distriktu na východ od Prahy, který byl tvořen ze 17 vesnic a dvorů. S tím souvisí také rozšíření biskupské tvrze a příznivý vývoj městské ekonomiky.⁸

Další století znamenalo pro Český Brod významnou etapu v oblasti stavební. Malý kostelík byl nahrazen kostelem velkým, který se stal základem pro dnešní později mnohokrát upravovanou stavbu. S výstavbou se začalo díky

¹ MRVÍK 2013, 3.

² ibidem.

³ KREMER-KARLŠTEJNSKÝ 1937, 3.

⁴ MRVÍK 2013, 3.

⁵ PODLAHA 1907, 4.

⁶ DVOŘÁK 1992, 6.

⁷ RIŠLÍK/JOUZA/VALENTOVÁ 1998, 15.

⁸ DVOŘÁK 1992, 6.

arcibiskupovi Arnoštu z Pardubic kolem roku 1350.⁹ Z roku 1361 se nám zachovala první písemná zmínka o místním faráři jménem Ondřej, jež je tak prvním písemným dokladem o existenci kostela a farnosti vůbec.¹⁰ Arnošt z Pardubic dokonce nechal městečko opevnit kamennými hradbami s baštami,¹¹ což také vypovídá o jeho jisté významnosti. Arnoštův nástupce arcibiskup Jan Očko z Vlašimi nechal zřídit kolem roku 1370 nedaleko od kostela sv. Gotharda špitál pro chudé a nemocné spolu s přilehlým kostelem sv. Máří Magdalény a kaplí sv. Mikuláše.¹²

Stavba kostela byla dokončována za episkopátu Jana z Jenštejna, jehož znak je nyní druhotně umístěn v podkrovním prostoru [1], a vrcholila za arcibiskupa Olbrama III. ze Škvorce v letech 1397-1402.¹³ V této době byla finanční situace měšťanů tak dobrá, že bylo možno platit dokonce několik oltářníků (kaplanů), kteří sloužili mše u čtyř bočních oltářů: oltář sv. Bartoloměje (zal. 23. 9. 1389), oltář Navštívení Panny Marie (zal. 18. 5. 1392), oltář Těla Božího (zal. 29. 10. 1397) a oltář sv. Barbory (zal. 20. 4. 1402).¹⁴ Oltář Navštívení Panny Marie je dokonce prvním oltářem tohoto zasvěcení u nás.¹⁵ Před rokem 1402 byla také vystavěna velká budova radnice na náměstí nedaleko od kostela a z rychty se sem přestěhovala městská rada i soud.¹⁶

Další vývoj dobře prosperujícího města na určitou dobu přerušily samozřejmě husitské války a složitá situace k nim vedoucí. Poté co se roku 1418 rozpadl českobrodský distrikt a roku 1420 v bitvě pod Vyšehradem padl zástavní majitel města Jan Sekretář z Kostelce nad Černými lesy, obsadil Brod císař Zikmund.¹⁷ Dne 16. dubna 1421 přes Čelákovice a Kounice k Českému Brodu přitáhli pražští husité pod vedením Jana Želivského, aby se tu spojili s vojskem orebských a poděbradských husitů.¹⁸ Hned druhý den ráno muselo město a jeho

⁹ RIŠLINK, JOUZA, VALENTOVÁ 1998, 16.

¹⁰ RIŠLINK 1997, 16.

¹¹ EBEL/FROLÍK/RAZÍM 1998, 50.

¹² KREMER-KARLŠTEJNSKÝ 1941, nepag.

¹³ MRVÍK 2013, 6.

¹⁴ RULÍK 1808, 40.

¹⁵ PODLAHA 1907, 4.

¹⁶ DVOŘÁK 1982, 174.

¹⁷ DVOŘÁK 1992, 7.

¹⁸ MRVÍK 2013, 8.

obránci (podsádka německých a uherských žoldnéřů, umístěných sem císařem Zikmundem) čelit jejich útoku. Útočníkům však trvalo pouze několik hodin dostat se přes hradby a město dobýt.¹⁹ Obránci si pro svůj poslední úkryt vybrali pochopitelně kostel, který je však neuchránil, protože byl zapálen.²⁰ Kdo se pokusil o útěk z plamenů, byl tak jako tak zabit. Uhořelo zde údajně 200 osob a sedmnáct katolických kněží, kteří sem přišli hledat útočiště z širšího okolí, včetně místního faráře Jana z Duban. Do jeho funkce byli pak dosazováni utrakvističtí kněží, již se od 80. let 16. století začali přiklánět k luteránské víře.²¹ Od kostela vzplály i další budovy ve městě a shořela mj. i škola a špitál. Podmaněný Český Brod dostal nového hejtmana.²²

Město zůstalo v moci Pražanů až do jejich porážky v bitvě u Malešova roku 1424, kdy bylo Janem Žižkou z Trocnova začleněno do Svazu sirotčích měst. Až po bitvě u nedalekých Lipan dne 30. 5. 1434 je císařem Zikmundem povýšeno 4. února 1437 na královské město, získává městský znak, dostává svá práva a privilegia a vymaňuje se tak z nadvlády arcibiskupů pražských, husitů i sirotků.²³ Zároveň se z předešlého období vzpamatovává i v oblasti stavební – poničené nemovitosti jsou opravovány. Stejně tak kostel, jehož renovace proběhla roku 1457.²⁴

1.2 Období renesance

Roku 1512 město opět zachvátil požár, který poškodil i kostel. Přesto byl rozkvět Českého Brodu pozastaven až po roce 1547, kdy se účastnil neúspěšného stavovského povstání proti králi Ferdinandu I. Habsburskému. Panovníkem mu byla odebrána určitá práva, majetek a udělena finanční sankce.²⁵ Ekonomické situaci ovšem pomohlo rozmáhající se pivovarnictví. Vrcholu dosáhlo pravděpodobně roku 1561, ve kterém bylo uvařeno dokonce 17 400 sudů piva. Existovalo

¹⁹ VÁVRA 2014, 72.

²⁰ BLÁHOVÁ 1979, 220.

²¹ KREMER-KARLŠTEJNSKÝ 1937, 4.

²² MRVÍK 2013, 6.

²³ PODLAHA 1907, 4.

²⁴ MRVÍK 2013, 10.

²⁵ DVOŘÁK 1992, 8sq.

tu 83 pivovářečných domů. Tato dobrá hospodářská situace dovolila stavbu kamenné zvonice v letech 1578-85 a roku 1613 rozsáhlejší opravu a přestavbu kostela, který byl předtím opětovně poškozen požárem, jež nyní zavinila uherská vojska.²⁶

Další etapa – třicetiletá válka (1618 - 1648) – byla pro kostel i pro celé město pohromou. Český Brod se účastnil druhého stavovského povstání a z tohoto důvodu mu byl zabaven veškerý pozemkový majetek, v následujících letech emigrovalo mnoho měšťanů a při obsazování švédskou armádou byl dvakrát (29. dubna 1628 a roku 1639) zapálen a roku 1643 vypleněn.²⁷ V rámci rekatolizace byla místní duchovní správa opět svěřena do péče katolické církve a fara byla povýšena na sídelní děkanství. Nedostatek finančních a hmotných prostředků a nutnost pečovat i o další okolní farnosti vedlo k tomu, že se mezi lety 1627-39 vystříдалo v jedné funkci osm kněží. Ve třicátých až padesátých letech dokonce došlo opakovaně i k situaci, kdy ve městě nesídlil žádný farář a muselo být administrováno z různých okolních městeček a měst.²⁸ Situace se ustálila až roku 1656 – s nástupem Štěpána Zikmunda Krupského, který funkci místního děkana zastával šest let.²⁹

1.3 Období baroka

Pomalou a problematickou obnovu města narušil a posunul o něco zpět další požár dne 25. srpna 1690.³⁰ Dva roky před tímto neštěstím byl na zvonici umístěn nový zvon „Gothard“ a roku 1689 k němu přibýly další dva „Marie“ a „Václav“.³¹ Tato díla pražských a náchodských mistrů nahradila sedm zvonů, zničených roku 1628.³² Roku 1703 nechal postavit děkan Petr Spatzio výklenkovou kapličku zasvěcenou sv. Barboře ke zdi s pěti vchody obíhající hřbitov ko-

²⁶ MRVÍK 2013, 10.

²⁷ DVOŘÁK 1992, 10.

²⁸ MRVÍK 2013, 12.

²⁹ PODLAHA 1907, 6.

³⁰ DVOŘÁK 1992, 10.

³¹ KREMER-KARLŠTEJNSKÝ 1941, nepag.

³² MRVÍK 2013, 32.

lem kostela, zvonice a k ní přiléhající márnice.³³ Roku 1730 byla od děkanství oddělena Přistoupením i s filiálním kostelem v Tismicích, čímž se snížil jeho už tak malý příjem. Mezi lety 1711-35 byl ze sbírek obnoven špitál sv. Máří Magdalény a roku 1746 zde byl zřízen kapucínský klášter (zrušen roku 1786). V této době se také zvýšila oblíbenost kultu sv. Gotharda a každý rok se do českobrodského kostela konala procesí z okolních obcí (Čelákovice, Kounice, Kostelec n. Černými lesy, Škvorec a Poděbrady), kterých se účastnilo tolik lidí, že kostel nedostačoval těmto potřebám a kázáno muselo být mnohdy venku.³⁴

V roce 1761 jsou obě kostelní věže ještě v horším stavu než kdy dříve a tento problém se začíná řešit. Dne 13. prosince 1761 bylo povoleno vypracovat nový stavební projekt pro obnovu objektu pražským architektem Janem Josefem Wirchem. Avšak teprve na jaře roku 1765 byl získán dostatečný obnos peněz, aby se mohlo s akcí začít. Poté, co si architekt stavbu prohlédl, usoudil, že nejvhodnějším řešením bude obě věže rozebrat a postavit jednu novou. J. J. Wirsch přijíždí do Českého Brodu spolu s tesaři a zedníky 17. června; o něco později je v Praze podepsána smlouva. Na stavbě působí i jistý kameník Florián, kterému má být placena každý den mzda 36 krejcarů. Dne 14. února 1766 žádá architekt o dřevo na stavbu věže, primátor ho má obstarat. Dne 26. března přijeli z Prahy další zedníci.³⁵

Dne 23. června je kasa prázdná a zedníci nechtějí v práci dále pokračovat. Na stavbu je dokonce vzata půjčka a tvoří se dluhy – např. v prosinci 1766 upozorňuje vápeník Zeis, že mu ještě nebylo zaplacen 150 fl. za vápno. Dne 1. září 1767 je připomínán zádušní dluh ve výši 300 fl. V této době ještě věž stále není dostavěná a u kostela stojí lešení. V listopadu roku 1768 si primátor stěžuje na nedostavěnou věž. V dubnu 1769 tudy projíždí hofrychtář a nařizuje, aby bylo odstraněno lešení.³⁶

V červnu roku 1769 navštívil město biskup Jan Ondřej Kayser a doporučil pokračovat ve výstavbě kostela, která už delší dobu stagnovala. Poradil magistrátu, aby na vyšších místech požádal o minimální částku pět tisíc florénů.

³³ MRVÍK 2013, 15sq.

³⁴ PODLAHA 1907, 7.

³⁵ SOKA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1761-67), bez sign.

³⁶ ibidem.

Když na konci srpna stejného roku zavítal do Brodu arcibiskup Antonín Petr Příchovský z Příchovic, radní s ním celou záležitost probrali a on slíbil, že se pokusí nějaké finance sehnat. Magistrát toto oznámil podkomořímu, který nařídil připravit písemnou prosbu, která byla odeslána do Vídně. Odtud však přišla negativní odpověď.³⁷

V lednu 1770 podal úřad podkomořího žádost na gubernium k povolení zahájení sbírky. V únoru téhož roku píše vídeňský agent obce, Columbani, že město dostane peníze na dostavbu ze solní pokladny (ex cassa salis). Dne 12. února úřad podkomořího nařizuje, aby byl vyhotoven stavební projekt, což bylo Wirchem přislíbeno. Dne 16. července přichází dobrá zpráva – pro účel stavby se uvolní ze solní pokladny pět tisíc florénů. Hotovost byla vyzvednuta v Praze a 26. září uložena do pokladny kostela.³⁸

V říjnu se plánuje jednat s cihlářem o správě pece a napsat dopis s žádostí o dřevo do Vrchlabí. V listopadu odtud přišla odpověď, že sem dřevo plavit nelze. Napsáno bylo tedy do Borohrádku, Jeleního Hrádku a Komorního Hrádku. Dne 8. prosince přišel dopis z Borohrádku od správce Chládky, že do Brodu vyšle plavce Václavka, aby se dohodl na smlouvě.³⁹

Dne 8. února 1771 posílá podkomoří potvrzené smlouvy na výstavbu věže – jedna je uložena do městského archivu a druhá vydána architektovi. Jako dozor při stavbě věže byli zvoleni komisaři primas Jan Zwiker a radní Martin Beneš. Kvůli pálení cihel musela být na cihelně upravena střecha.⁴⁰

Podkomoří 10. května oznamuje, že architekt dostal druhý obnos (500 fl.), zároveň nařídil vyšetřit, zda stavba pokračuje podle smlouvy. Dne 28. května oznamuje úřad podkomořího, že Wirchovi bylo uděleno napomenutí, aby se řídil podle uzavřené smlouvy a pokračoval ve výstavbě. Vydáno mu bylo dalších 500 fl. a zároveň nařízeno, aby každý týden byla odeslána na úřad zpráva, co se vystavělo a zda se pokračuje tak, jak má.⁴¹

Dne 5. června 1771 Jiří Václavek z Borohrádku žádá o zaplacení a pře-

³⁷ SOKA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1767-73), bez sign.

³⁸ ibidem.

³⁹ ibidem.

⁴⁰ ibidem.

⁴¹ ibidem.

vzetí dřeva, které si architekt objednal na stavbu střechy. Wirchovi bylo napsáno do Prahy, aby přijel, což se pravděpodobně nestalo, neboť 7. června žádá Václavěk znovu o zaplacení dřeva a zmiňuje, že ho má připraveno už u města Nymburka. Wirch odpovídá, že podle smlouvy mělo být dřevo z Borohrádku připraveno hned na začátku jara, a ne až na jeho konci. Podle něj nebyl ze strany dovozce splněn závazek. Architekt tak musel dřevo sehnat jinde, aby se stavba nezdržovala. Přesto nabídl Václavkovi, že si koupí ještě asi 40 kusů, ale zbytek že má prodat jinde. Na to však Václavěk přistoupit nechtěl. Nakonec si od něj Wirch koupil 30 kusů osmnáctiloketních po jednom florénu a padesát čtyřech krejcarech a 12 kusů po jednom florénu a třech krejcarech a ještě přidal nějakou hotovost navíc. Obě strany pak byly spokojené.⁴²

Dne 20. června 1771 zedníci a jiní dělníci neobdrželi mzdu a vyhrožují, že odejdou, jestli jim nebude zaplacen. V této záležitosti bylo napsáno Wirchovi, který dostal od podkomořího na výplaty 330 fl.⁴³

Dne 27. září komisaři oznamují, že se velmi trhá hlavní klenutí kostela a dá se předpokládat, že brzy spadne. Na úřad podkomořího byl poslán dopis s žádostí, aby sem poslalo Wircha, který má ještě volné prostředky (více než 392 fl.). Dne 8. října zde byl podkomoří a očekával dva stavitele z Prahy, aby nestranně prohlédli kostel. Ti ale nepřijeli, tak podkomoří opět odjel.⁴⁴

V říjnu si zedníci a nádeníci opět stěžují, že nedostali od Wircha mzdu a musí proto nakupovat u měšťanstva na dluh. Nyní jim už měšťanstvo na dluh nic dát nechce. Také bylo dokonce zjištěno, že Wirch prodává kámen určený na výstavbu kostela jinam, a jsou proti tomu dělána opatření. Tesař Hanuš odmítá dále pracovat, protože je mu architekt dlužen 15 fl. Pokrytí kostela ještě není hotové. Když bylo tesaři poručeno, aby ho dokončil, on přednesl, že nemůže, protože má hotovo více, než pokrývači mohou přikrýt. V listopadu 1771 poslal konečně úřad podkomořího 200 fl. na vyplacení mezd dělníkům.⁴⁵

Dne 25. června 1772 byl poslán dopis na kouřimský magistrát, aby napomenuli sklenářského mistra Vojtěcha Volanna za to, že ještě nezačal se zakáz-

⁴² ibidem.

⁴³ ibidem.

⁴⁴ ibidem.

⁴⁵ ibidem.

kou pro kostel. Ten však odpovídá, že nemůže pracovat z nedostatku peněz a stěžuje si, že od Wircha nemohl dostat ani patnáct krejcarů. Dne 1. července oznamuje primas, že stavba je doposud nepřikrytá, ale uvnitř se už začíná uklízet, přestože okna ještě nejsou hotová.⁴⁶

Dne 5. července úřad podkomořího nařizuje, aby se bez další odpovědi Wirch dostavil k dostavbě kostela. Ten odpovídá, že chce stavět pomalu z nedostatku peněz. Jelikož se vidí, že v dobrém se s ním nic nepořídí, odebere se primas se syndikem do Prahy a nastoupí proti němu právní cestu. Dne 17. července píše úřad podkomořího, že se Wirch zavázal do 14 dnů objekt dostavět. Ten pak žádá o finanční založení ze zádušního fondu na podlahu zpěváckého kůru. Magistrát mu ovšem sděluje, že na to záduší peníze nemá.⁴⁷

Dne 13. srpna píše podkomoří, že vydá sto florénů na mzdy řemeslníkům a zároveň žádá zprávu o tom, jak výstavba pokračuje. Magistrát odpovídá, že stále není přibita střecha nad presbyteriem.⁴⁸

Dne 13. listopadu Wirch přednesl stížnost, kde tvrdí, že se o sobě dozvěděl od vojevůdce Ernsta Gideona Laudona, pro něhož také pracoval, tyto tři informace: za prvé, že kostel v Brodě postavil špatně a částečně mu opět hrozí zřícení, za druhé, že si nechal zaplatit deset tisíc florénů a stále je dluží a za třetí, že mu jako výsledek soudního procesu byly zabaveny dva domy. Jelikož to není pravda, škodí to jeho dobré pověsti a připravuje ho o zakázky, žádá o písemné prohlášení, které vše uvede na pravou míru. Všechny tři body budou tedy prověřeny.⁴⁹

Dne 11. listopadu 1772 bylo na žádost úřadu podkomořího nařízeno zádušnímu úředníkovi, aby vyhotovil vyúčtování stavby.⁵⁰

Dne 17. května 1773 bylo rozhodnuto napsat podkomořímu, že Wirch ještě podle smlouvy zakázku nedokončil a na dopis neopověděl. Podkomoří nařizuje, aby byl Wirch právní cestou donucen doplnit smlouvu. Do toho se magis-

⁴⁶ ibidem.

⁴⁷ ibidem.

⁴⁸ ibidem.

⁴⁹ ibidem.

⁵⁰ ibidem.

trátu nechce – nejsou na to finanční prostředky a na Wirchovi si není co vzít.⁵¹ Fakt, že byl architekt ve finanční tísní, a to dokonce už od roku 1769, doložila L. Urešová.⁵²

Na podzim 1774 si byl architekt prohlédnout kostel a nařídil malé úpravy. Také by rád osvobodil dům svého bratra od zástavy, kterou na něm má město z důvodu neplnění Wirchových závazků. V lednu 1775 opět naléhá podkomoří, aby Wirch stavbu dokončil. Také vybízí ke shození stavebního odpadu z ambitu.⁵³

V únoru 1776 stále ještě není stavba zcela dokončena a zámečník ještě nevyrobil zámek ke dveřím. Na nařízení úřadu podkomořího Wirch slibuje, že přijede. Dne 8. června byla dána osmidenní lhůta pro provedení prací zámečnickovi Riegrovi a truhláři Kamenáři.⁵⁴ Ještě v prosinci 1781 schází na hlavním vstupu kostela zámek. Zámečník Rieger se zavazuje, že jej do 14 dní zhotoví.⁵⁵

Kameník Václav Florián chce sklenout a vystavět obecní studnu za 25 fl. Potřebuje povolení k lámání kamene u místního hřbitova. Také se zmiňuje, že s ním Wirch obchoduje. Magistrát prodej Wirchovi zakazuje.⁵⁶

V březnu 1779 se stal kostelníkem Matěj Mikolovský. Dne 1. září 1780 bylo prozatímně domluveno zhotovení nového hlavního oltáře sv. Gotharda s řezbářským mistrem Janem Clemem z Prahy i s truhlářskou prací za 290 fl. Ze smlouvy ovšem ještě před jejím podepsáním sešlo.⁵⁷ Dne 13. ledna 1781 bylo ujednáno s řezbářem Ignácem Františkem Platzerem za přítomnosti děkana Josefa Schreibra vyhotovení oltáře za 410 fl. V dubnu řezbář s truhlářem Český Brod navštívili a změřili si rozměry. Při té příležitosti Platzer dostal padesát florénů. Dne 21. září 1781 podává purkmistr zprávu, že oltář už je dokončen.⁵⁸

V červnu 1785 se stal kostelníkem Václav Sýkora. Ferdinand Wirch žádá o sejmutí zástavy ze svého domu. Jelikož jeho bratr už kostel dostavěl a dal záduší třicet florénů na špicování zdí schodů vedoucích na kůr, byla zástava

⁵¹ SOKA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1773-75), bez sign.

⁵² UREŠOVÁ 1952, 21.

⁵³ SOKA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1773-75), bez sign.

⁵⁴ SOKA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1775-78), bez sign.

⁵⁵ SOKA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1780-83), bez sign.

⁵⁶ SOKA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1775-78), bez sign.

⁵⁷ SOKA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1778-80), bez sign.

⁵⁸ SOKA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1780-83), bez sign.

v květnu 1786 zrušena.⁵⁹

Roku 1786 se Český Brod stal svobodným královským městem, náležícím pod příslušný krajský úřad. Stalo se tak v návaznosti na reorganizaci městské správy probíhající od roku 1783. Zároveň se ve městě rozvíjela i kultura a české národní hnutí.⁶⁰

1.4 Období 19. století

Významným mezníkem v historii Českého Brodu byl rok 1845, kdy byla vystavěna železniční dráha Praha – Olomouc. Důležitost města stoupla znovu roku 1850, kdy se stalo sídlem okresního soudu, a v roce 1868, kdy se sem přestěhovalo okresní hejtmanství.⁶¹ V poslední třetině 19. století se tu začal více rozvíjet průmysl (cukrovar, pivovarnictví, továrna na hospodářské stroje Černovský a spol.) a i kulturní a společenská úroveň Brodu byla na vzestupu, což dokládá vznik různých spolků (Českobrodská beseda, ochotnický spolek, tělocvičná jednota Sokol, ...).⁶²

Kostel byl opravován roku 1857, kdy byly také pořízeny nové obrazy od českého malíře Josefa Vojtěcha Hellicha – plátno s vyobrazení sv. Gotharda pro hlavní oltář a Panny Marie Bolestné pro postranní.⁶³ důkladný

Roku 1878 se rozhodla rada města a farnost pro důkladnou opravu kostela. Inženýr Vojtěch Heim z Českého Brodu proto předložil plány, které navrhovaly „*obsáhlou reformu budovy*“, která však byla z finančních důvodů neproveditelná. Dne 19. července 1879 byl schválen jiný, úspornější projekt obsahující jen nutnější opravy. Jeho tvůrcem byl Antonín Kubr z Prahy. Dne 11. ledna 1880 byl však i tento návrh obecním zastupitelstvem shledán jako příliš finančně náročný. Stavba se však i přesto zanedlouho dočkala těch úplně nejnutnějších oprav – se stavebními pracemi se začalo 1. července 1880 a skon-

⁵⁹ SOKA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1783-86), bez sign.

⁶⁰ DVOŘÁK 1992, 11.

⁶¹ PLUNDRA 1975, 18.

⁶² MRVÍK 2014, 8.

⁶³ PODLAHA 1907, 7.

čeny měly být do 30. září stejného roku.⁶⁴ Avšak podle dochovaného plánu [2] proběhla kolaudace až v prosinci onoho roku.

1.5 Období 20. století

Kostel sv. Gotharda byl na začátku století opět ve špatném stavu – odpa-
dávaly z něj kusy zdiva a tašek a dokonce se roku 1910 na Boží Hod údajně pro-
padla i část střechy.⁶⁵ Nutnost generální opravy byla evidentní a tak roku 1905
požádala městská rada knížete Jana II. z Lichtenštejna o peníze. Ten daroval
80 000 korun a dalších 60 000 korun půjčil. Plány byly objednány u pražského
architekta Františka Mikše, jenž vypracoval projekt navrhuující radikální regoti-
zaci celého objektu. Centrální komise pro zachování památek ho však neschválila.
Architekt F. Mikš tedy vypracoval nový návrh na celkovou opravu stavby,
který měl zachovat její charakter a který byl už Komisí schválen.⁶⁶ Plány byly
povoleny c. k. okresním hejtmanstvím v Českém Brodě dne 13. března 1912.⁶⁷

K peněžnímu základu od knížete přispěl ještě stát částkou 50 000 korun
a 23 000 korun bylo investováno z kostelního jmění.⁶⁸ Dne 13. dubna 1912 bylo
v průběhu schůze na radnici, které se zúčastnil starosta Jan Wiedenhofer, vrchní
stav. rada Lábler, vrchní inženýr Heller a vrchní správce Jan Rathouský, schvá-
leno zadání prací stavebníku Janu Holovi. Již několik dní před tím se s opravou
začalo a dokončena byla za jeden rok a několik měsíců.⁶⁹

Kulturní i ekonomický vývoj Českého Brodu narušila samozřejmě první
světová válka. Součástí následující obnovy, rozvoje a modernizace města bylo
zřízení reálného gymnázia, elektrifikace města započatá roku 1923, výstavba

⁶⁴ Pamětní list ze dne 17. 8. 1880 uložený do bány kostela sv. Gotharda v Českém Brodě. Převzato z <http://www.farnostbrod.cz/fotogalerie.php#OtviraniPouzderZKostelniBaneKostelaSvGotharda/1>, vyhledáno 20. 2. 2015.

⁶⁵ MIŠKOVSKÝ 1910, nepag.

⁶⁶ Pamětní list ze dne 19. 9. 1912 uložený do bány kostela sv. Gotharda v Českém Brodě. Převzato z <http://www.farnostbrod.cz/fotogalerie.php#OtviraniPouzderZKostelniBaneKostelaSvGotharda/1>, vyhledáno 20. 2. 2015.

⁶⁷ Podlipanské muzeum v Českém Brodě, Návrhy na opravu děkanského chrámu v Českém Brodě, sign. CB 28269/2-6, 28270/2.

⁶⁸ ibidem.

⁶⁹ SOKA Kolín, AM Český Brod, Stavební deník kostela sv. Gotharda (1912), sign. IV.390.

nové pojišťovny, nádraží, měšťanské školy a Podlipanského muzea.⁷⁰ Po překonání hospodářské krize (1927-32)⁷¹ byl roku 1935 znovu opravován kostel.⁷²

Druhá světová válka měla pro město a jeho obyvatele ještě horší dopady než ta první. Navečer 8. května byla podepsána v budově místního gymnázia kapitulace německých vojsk. Zotavení ze škod tu proběhlo poměrně rychle.⁷³ V letech 1972-73 byla provedena v kostele radikální liturgická „obnova“ interiéru, při které byly jeho některé minulé úpravy přehodnoceny a vráceny do původního stavu.⁷⁴ Od té doby byl kostel ještě několikrát opravován; řešily se např. problémy s prasklinami zdiva presbytáře a se zatékáním do helmice věže.

⁷⁰ MRVÍK 2014, 9.

⁷¹ DVOŘÁK 1992, 13.

⁷² KREMER-KARLŠTEJNSKÝ 1937, 5.

⁷³ DVOŘÁK 1992, 14.

⁷⁴ MRVÍK 2013, 18.

2. Popis objektu

2.1 Exteriér

Jedná se o stavbu halového charakteru, s odsazeným polygonálně ukončeným gotickým presbytářem a dynamicky řešeným pozdně barokním průčelím, nad kterým se uprostřed tyčí věž. Kostel je dlouhý zhruba 37 m a široký 21, 5 m a orientovaný presbyteriem na východ. Jeho valbová střecha je na severní a jižní straně otevřena celkem devíti malými vikýři s pultovým zastřešením. Presbytář a přístavky se schodišti mají střechy vlastní.

Základní barvou omítek stěn všech fasád je bílá. Světle šedě jsou pak vedeny plastické prvky. U hlavního průčelí jsou šedé krajní pilastry, hlavice pilastrů i sloupů, šambrány, obdélná pole nad okny i dveřmi, architráv a římsa; volné sloupy a pilastry za nimi zůstaly však bílé. Plastické prvky věže jsou šedivou barvou natřeny všechny (pilastry, šambrány, architráv, římsa). U severního, východního a jižního průčelí jsou barevně od stěny odlišeny šambrány oken, sokl a korunní římsa. Ze zdiva závěru presbytáře byly sejmuty omítky na počátku 20. století a v tomto stavu byl ponechán dodnes.

Přesná původní barevnost pozdně barokní fasády kostela není známá. Můžeme však předpokládat podobnou té nynější. Při průzkumu v roce 1991 provedeném Petrem Mackem byla zjištěna základní barva lomená bílá a plastické prvky světle šedé (holubí šed').⁷⁵ Na olejomalbě Jana Bedřicha Minaříka z roku 1898 [3] je zachycen kostel s poněkud odlišným řešením barevnosti: věž má světle růžovou omítku s plastickými prvky natřenými na bílo; jižní fasáda je bílá a její opěrné pilíře jsou pravděpodobně omítnuté a mají také světle růžové zbarvení.

2.1.1 Hlavní průčelí

V rámci pozdně barokní přestavby získal kostel úplně nové, dynamicky

⁷⁵ Uvedeno na základě ústního tvrzení autora průzkumu Ing. Petra Macka, Ph.D.

provedené průčelí [4], které bylo jako kulisa předsazeno před původní středověké zdivo. Řešeno je jako tříosé se zapuštěnou střední věží. Horizontálně se skládá z vysokého soklu, z části členěné volnými sloupy a vysokými pilastry, z kladí a z nízké atiky, nad jejímž středem se zdvíhá věž.

Sokl z neomítnutých kamenných kvádrů se v půdorysu zalamuje a nese dva volné sloupy, které spolu se zdvojenými vysokými pilastry rozdělují fasádu do tří částí. Ve středním konvexně prohnutém poli fasády se nachází pravoúhlý portál, jenž je hladkým obdélným polem, lehce vystupujícím z plochy fasády, propojen s přímou profilovanou římsou. Nad vchodem je umístěno převýšené obdélné okno, zaklenuté půlkruhovým odsazeným záklenkem. Celé je lemováno hladkou šambránou ve stejném tvaru a doplněno drobným hladkým osovým klenákem.

Boční pole jsou vymezena vždy jedním volným sloupem představeným před zdvojený pilastr a zdvojeným pilastrem na nároží průčelí. Pilastry i sloupy jsou postaveny na plintech a tvoří je patka, hladký dřík a barokně-iónská hlavice zdobená volutami a čabrakovým motivem s jedním trojitým šťapcem a oválem. Vzhled hlavic sloupů a pilastrů se od sebe odlišuje jednak malým rozdílem ve formě a proporcích čabraky a jednak tvarem zakřivení, ukončení a propojení konců pásek, které tvoří voluty – u pilastrů jsou tyto konce spojené třemi kapkami, ale u sloupů pouze jednou.

Boční pole jsou identická. Rovná plocha fasády je prolomena vždy jedním oknem a výklenkem pro sochu. Oba tyto prvky rámuje jen jediná šambrána, která zde má stejný tvar jako ta kolem velkého okna ve středním poli průčelí (převýšená obdélná s půlkruhovým odsazeným záklenkem), s tím rozdílem, že tu chybí hlavní klenák. Většinu prostoru (cca tři čtvrtiny výšky) v šambráně však zabírá nika a horní zbylá část je ponechána jako okenní otvor. V obou nikách se pak nachází po jedné soše světce v podživotní velikosti na polygonálním podstavci – na levé straně je to sv. Ludmila [5] a na pravé sv. Václav [6]. Nad každým z obou bočních oken ze stěny lehce vystupuje hladké obdélné převýšené pole. Jeho dolní hrana však není rovná, nýbrž jako negativ kopíruje tvar horní hrany šambrány pod ním.

Všechny pilastry a především sloupy nesou kladí, které je tvořeno ar-

chitrávem, vlysem a římsou. Bohatě profilovaný architráv se zalamuje nad pilastry, výrazně vybíhá nad sloupy, kde se ostře zalamuje a vrací se zpět k ploše stěny, a kopíruje konvexní tvar středové části. Na něj pak dosedá hladký vlys zalomený u nároží nad pilastry, jenž se v místech nad sloupy nápadně zvyšuje, aby mohl vynést nahoru římsu, a zároveň vystupuje do popředí nad architráv a sloupy pod ním. V tomto místě je vlys přerušen a rozdělen tak na dvě části – stejně jako bohatě profilovaná římsa, která se nachází jen nad bočními poli průčelí podobně jako vlys pod ní. Na nárožích se římsa také zalamuje a nad sloupy se zvedá – zde je zakončena volutovým zatočením.

Průčelí je s věží spojeno hladkým soklem, zakončeným velmi nízkou profilovanou římsou, a nízkou hladkou atikou nad bočními poli fasády. Atika je zalomená na nárožích nad pilastry a v těchto osách nese na každé straně po jedné soše světce – vlevo je to sv. Jan Křtitel [7] a vpravo sv. Gothard [8].

2.1.2 Věž

Nepříliš vysoká hranolovitá věž [9] čtvercového půdorysu je umístěna přímo nad středním polem průčelí. Oproti nižšímu podlaží je její čelní strana přímá, bez konvexního prohnutí. Její architektonická výzdoba je stejná na všech čtyřech bocích (kromě strany východní, ke které z větší části přiléhá střecha kostela – chybí zde okno). Přímou nad nízkou profilovanou římsou je ve středu každého průčelí vykrojeno obdélné převýšené okno s půlkruhovým záklenkem, jehož šambrána je hladká až na patky v dolní části a mírně vystupující hladký hlavní svazkový klenák v části horní. Okna jsou kryta dřevěnou žaluzií. Od všech čtyř nároží jsou odsazeny ploché štíhlé pilastry s jednoduchou patkou a barokně-iónskou hlavicí. Znovu je tu opakován motiv volutové hlavice s čabrakou, jež je zde opět proměněna do jiné varianty než u ostatních pilastrů – tvar a proporce čabraky jsou pozměněny a nachází se tu pouze jeden střepec. A navíc, oproti ostatním hlavicím, mezi zakroucenými konci pásek, které tvoří voluty, chybí kapky.

Pilastry nesou kladí, které obíhá všechna průčelí věže a zalamuje se vždy v ose nad vnějšími hranami pilastrů. Nejspodnější částí kladí je profilovaný ar-

chitráv, jenž se uprostřed stěny půlkruhovitě prohne dolů, až spočine na klenáku šambrány. Do tohoto prohnutí přesně zapadá ciferník věžních hodin, který je šedivé barvy s bílými římskými číslicemi po obvodu a bílými ručičkami s konci ve tvaru lilií. Nad architrávem a pod ciferníkem vede hladký vlys a nad ním mohutná profilovaná korunní římsa, která se uprostřed stěny vytáčí do půlkruhu směrem vzhůru a obíhá tak horní část ciferníku.

Věž je korunována bílou, nyní již oplechovanou střechou esovitého tvaru. Helmice, která byla původně pouze zděná, vrcholí štíhlým hrotem se zlacenou kovovou koulí a křížem.

2.1.3 Severní průčelí

Severní, hladce omítnutá stěna kostela [10] je rozdělena do pěti různě širokých polí šesti jednou odstupněnými opěrnými pilíři, postavenými z hladce opracovaných neomítnutých kamenných kvádrů. Odstupnění i vrcholy opěráků jsou zakryty prohnutými pultovými stříškami. Ve všech polích (kromě nejzápadnějšího) je vloženo jedno nebo dvě okna dvou různých forem. Ta níže umístěná jsou větší převýšená obdélná, s půlkruhovým záklenkem, rámována hladkou šambránou stejného tvaru; okna ve vyšší řadě mají podobu na výšku mírně protáhlých čtyřlístů s hladkými šambránami kopírujícími jejich tvar.

Se stěnou prvního pole od východu a opěrným pilířem při nároží je spojen hladce omítnutý přístavek se schodištěm vedoucím na emporu [11]. V půdorysu má polygonální tvar a spolu s opěrákem vyrůstají z jednoho soklu z neomítnutých kamenných kvádrů. Čelní stěna přístavku je prolomena dvěma úzkými, převýšenými, obdélnými, nad sebou umístěnými okny s okosenými hranami. Celý přístavek vrcholí profilovanou korunní římsou a na ni dosedající střechou ve tvaru části jehlanu. Na úrovni výšky této střechy je po její pravé straně stěna prolomena jedním čtyřlístým oknem. Vedle přístavku se nachází vstup do sakristie [12]. Hladké kamenné neomítnuté ostění s dvoukřídlými dřevěnými dveřmi převýšeného obdélného tvaru je lemováno dvěma úzkými hladkými pilastry. Ty nesou rovnou, pouze jemně profilovanou, nadpražní římsu. Přes oba pilastry a mezi nimi probíhají dva úzké profilované pásy – jeden těsně

pod římsou a druhý mezi římsou a nadpražním překladem.

Další dvě pole (druhé a třetí od východu) jsou členěna vždy dvěma okny nad sebou. Do čtvrtého pole je vložen portál bočního vchodu [13], který vede do severní boční lodi. Novorománský portál provedený z hladkého neomítnutého kamene má podobu edikuly. Ta je tvořena dvěma pilastry stojícími na soklech a nahoře spojenými profilovaným architrávem, na nějž dosedá nástavec s vpadlým půlkruhovým polem, zakončený lomenou profilovanou římsou, na jejímž vrcholu spočívá latinský kříž nesený volutami. V otvoru s půlkruhovým záklenkem jsou umístěny jednokřídlé dřevěné ozdobně řezané dveře.

Nejzápadnější pole severní fasády je zcela zakryto hladce omítnutým přístavkem se schodištěm vedoucím do bývalého severního podvěží [14].⁷⁶ Do jeho hmoty je zahrnut pátý a šestý opěrný pilíř. Přístavek má v půdorysu podobu obdélníka se seříznutými rohy. Jeho sokl, stejné výšky jako sokl opěráků, je vystaven opět z kamenných neomítnutých kvádrů. Vedle pátého opěráku se nalézá malé převýšené obdélné okénko. V jižní stěně přístavku se nachází převýšený obdélný otvor pro dvoukřídlé dřevěné dveře se světlíkem a nad ním dvě okna. To nižší má znovu tvar převýšeného obdélníka s půlkruhovým záklenkem a u okrajů jemně profilovanou šambránou a jeho spodní polovina je zaslepena. Vyše položený okenní otvor má podobu stlačeného čtyřlístu. Přístavek je ukončen profilovanou římsou a pětistrannou jehlancovitou střechou. Viditelná část šestého pilíře je omítnutá a holé jsou ponechány pouze stříšky. Nad ním je umístěna volutová hlavice pilastru s čabrakovým motivem, nesoucí kladí, jenž se sem zalamuje ze západního průčelí.

2.1.4 Závěr

Z východní rovné stěny objektu vystupuje ve středu gotický polygonálně zakončený presbytář z neomítnutého lomového kamene s hrotitými okny a opěrným systémem [15], [16]. Opěrné pilíře z neomítnutých hladkých kamenných

⁷⁶ Bývalé severní podvěží bylo dříve označováno jako *kaple Božího hrobu*, dnes *zpovědní* neboli *zimní kaple*. Dále v textu je používán termín *bývalé severní podvěží*.

kvádrů jsou zde jednou odstupněné a opatřené pultovými stříškami.

Závěr je tvořen pěti stranami pravidelného osmiúhelníka. Každý roh je opatřen opěrným pilířem. Celý závěr obíhá průběžná podokenní římsa, na niž dosedají šikmé špalety oken s hrotitými záklenky bez kružeb s vitrážovou výplní. Okna jsou celkem čtyři; nepravidelnost je zde vytvořena jedním chybějícím – v nejsevernější straně závěru. Ve druhé straně závěru od jihu se nalézá v přízemí zazděný sedlový portálek z červeného pískovce⁷⁷ s okosenými hranami. Závěr je nahoře ukončen římsou.

Východní, hladce omítnutá stěna objektu je závěrem rozdělena do dvou částí. K oběma jejím nárožím je připojen vždy jeden opěrný pilíř – stejný jako opěráky při severní a jižní fasádě (jednou odstupněné z kamenných neomítnutých kvádrů se soklem a prohnutými pultovými stříškami). V severní části stěny (napravo od závěru) můžeme vidět nevelké převýšené obdélné zamřížované okno, přivádějící světlo do sakristie.

2.1.5 Jižní průčelí

Jižní průčelí kostela [17] můžeme porovnat se severním. Uděláme-li to, zjistíme, že to jižní je ve své skladbě jednodušší. Oproti severnímu mu chybí polygonální schodiště na emporu, vchod do sakristie a vedlejší vchod do lodě. Jinak se příliš neliší.

Hladce omítnutá stěna je členěna šesti opěrnými pilíři (identického tvaru jako u severního průčelí) do pěti polí. V nejnižší partii vidíme opět hladký, barevně odlišený sokl, přízemí prolamují převýšená obdélná okna s polokruhovým záklenkem a hladkou šambránou a nad nimi jsou umístěna okna ve tvaru na výšku lehce protáhlého čtyřlístu.

Prvnímu poli od západu je představen přístavek se schodištěm vedoucím na emporu. Do jeho hmoty jsou zahrnuty oba opěráky a má stejný tvar jako pří-

⁷⁷ Tento pískovec pochází pravděpodobně právě z Českého Brodu, kde je ještě dnes k vidění skála patrně v místě lomu k jeho těžbě. K nevýhodám tohoto kamene patří jeho nízká odolnost a vysoká drolivost. Tzv. „Českobrodský pískovec“ byl v této lokalitě používán již ve středověku. To a jeho vlastnost špatně odolávat povětrnostním podmínkám dokazují např. zbytky městských hradeb právě v Českém Brodě.

stavek u severního průčelí (v půdorysu obdélník se seříznutými rohy). Vchod zajišťují převýšené obdélné dřevěné dvoukřídlé dveře, nad kterými se nachází světlík. Nad nimi vidíme dvě okna – stejného typu jako u stěny lodě – v dolní partii obdélné a v horní čtyřlísté.

2.2 Interiér

Půdorysně se jedná o trojlodní dispozici, kdy hlavní a severní boční loď jsou každá tvořena třemi klenebními poli a jižní boční loď pěti poli. Složitější charakter západní části objektu je výsledkem komplikovaného stavebního vývoje.⁷⁸ Tato část se dělí na tři prostory: vstup do hl. lodě v podkruchtí a severní a jižní bývalé podvěží⁷⁹. Severní je přístupné pouze ze severní boční lodi a do jižního podvěží se dá vejít z jižní boční lodi a z podkruchtí. Na východ orientovaný presbytář se skládá ze dvou polí křížové klenby a pětiosminového závěru. Z presbyteria se dá vejít na severní straně do sakristie a na jihu do boční lodě, která je delší než loď severní. Nad bočními loděmi se nacházejí druhotně vybudované empory, jež na východě přecházejí do místností používaných jako depozitáře. Celý interiér je omítnutý bíle a světle šedě jsou provedena žebra, přípory a konzoly.

V přízemí se hlavní loď [18] otevírá do bočních třemi páry hrotitých arkád stojících na osmibokých pilířích s různě vysokými sokly [19]. Zaklenuta je renesanční valenou klenbou se styčnými lunetami a oblými žebry [20], která dosedají na konzoly s motivem iónské hlavičky doplněné reliéfem hlavy putti [21], [22]. Mezi těmito konzolami (v čelech výsečí) se v obou stěnách hlavní lodě nacházejí okenní otvory empor [23].

Presbytář [24] je od hlavní lodě oddělen hrotitým vítězným obloukem a na protější straně je ukončen závěrem o pěti stranách osmiúhelníka, z nichž čtyři jsou prolomeny hrotitými okny, pod nimiž probíhá profilovaná římsa. Žebra nejzápadnějšího pole klenby vybíhají z jehlancových konzol a ostatní

⁷⁸ Především existence původního gotického dvouvěžového průčelí a jeho následná barokní přestavba.

⁷⁹ Bývalé jižní podvěží je nyní nazýváno *kaplí Bolestné Panny Marie*. Dále v textu je používán termín *bývalé jižní podvěží*.

z jehlancových hlavic oblých přípor. Všechna žebra mají klínový tvar s vyžlabkem a v jejich křížení jsou umístěny ploché kruhové svorníky zdobené barevnou malbou (dvakrát geometricky pojatá růže a jednou Beránek Boží). V severní stěně presbytáře se nachází vstup do sakristie (pravoúhlý omítnutý portál se seříznutými bočními hranami) a výklenek pro umístění sedesů nahoře zakončený záklenkem tvořeným dvěma obloučky a konzolou s okosenými hranami [25]. V protější stěně se nalézá za stejným účelem další výklenek, ovšem s jednodušším záklenkem – půlkruhovým s okosenou hranou [26].

Sakristie – na půdorysu obdélníka – je považována za nejstarší část objektu. Dovnitř se dá vejít buď z presbyteria, nebo z venku – dveřmi umístěnými v severní stěně. Třetí dveře (ve stejné stěně) vedou k točitému venkovnímu schodišti. Ve východní zdi [27] se nachází (v této místnosti jediný nezazděný) okenní otvor se segmentovým záklenkem. Stejný tvar záklenku má i menší zazděné okno [28] nad venkovním vchodem do sakristie. V severní stěně se dále nalézá neomítnuté slepé vysoké úzké okénko s půlkruhovým záklenkem a šikmou špaletou [29]. Celý prostor je zaklenut dvěma poli renesanční valené lunetové hřebínkové klenby na římsových konzolách [30].

Severní loď [31] je zaklenuta renesanční valenou klenbou se styčnými lunetami a s oblými žebry, která vycházejí z římsových konzol [32]. Osvětlena je dvěma velkými okny s půlkruhovými záklenky a šikmými špaletami. Dále se zde nachází dveře venkovního vchodu [33]. Na západě je stěna otevřena do bývalého severního podvěží hrotitým obloukem, k jehož vnější zkosené hraně ostění se připojuje prut, spočívající na pětibokých patkách, které mají konkávně vyžlabené strany a lehce přečnívající krycí desku [34]. U vnitřní zkosené hrany se nalézají pouze patky (stejného vzhledu) – prut byl pravděpodobně osekán [35]. Celé ostění portálu je bíle omítnuté. Žebra křížové klenby kaple mají tvar klínový s vyžlabením, protínají se v hladkém svorníku (podoby trojhranného štítu) a dosedají na jehlancovité konzoly. V severní stěně se dochovalo později zazděné, jediné původní gotické okno s fragmentem kružby a šikmou, široce otevřenou špaletou [36].

Do jižní lodi [37] je světlo vpouštěno čtyřmi velkými okny stejného tvaru, jako mají okna severní boční lodi. I klenba je zde totožná s klenbou severní

lodi, ale s rozdílem, že jižní loď je na východě delší o dvě klenební pole [38]: jedno krátké gotické, které je pozůstatkem paprscité klenby nedochovaného polygonálního závěru, a jedno větší renesanční. Z původní gotické klenby se zachovala dvě diagonální žebra hruškovitého profilu, jež se protínají v hladkém kruhovém svorníku,⁸⁰ a jedno meziklenební žebro. Konce těchto žeber i hladkých oblých žeber renesanční klenby se setkávají na podložce. Nejvýchodnější pole klenby jižní lodě je valené se styčnými lunetami a hřebínky. Levá část západní stěny lodě je otevřená hrotitým obloukem [39] do bývalého podvěží, které slouží jako kaple. Osvětleno je malým oknem od západu a dá se odtud projít do podkruchtí [40]. Hmota stěn tohoto podvěží má členitější charakter, což vypovídá o dřívějších statických problémech této části kostela a snahách je vyřešit. Pohled na holé zdivo západní stěny jižní lodě se vchodem do podvěží ukazuje fotografie pořízená při opravě v letech 1912-13 [41].

Oběma schodišti umístěnými ve venkovních přístavcích se dá dostat na plochostropé empory [42], které byly dodatečně dostaveny nad původní středověké loď baziliky. Osvětleny jsou každá třemi čtyřlaločnými okny a do hlavní lodě se otevírají segmentově zaklenutými otvory, jež vznikly pravděpodobně z původních gotických oken. Prostory každé z obou empor jsou rozčleněny do tří částí dvěma opěrnými oblouky, které zajišťují stabilitu stavby a fungují podobně jako vnější opěrný systém u katedrálních staveb. Na východě obě empory přechází do plochostropých místností používaných jako depozitáře. Ze severní se dá po točitém schodišti sejít do sakristie.

Po schodišti severního přístavku je také přístupná prostorná kruchta osvětlená na západě velkým oknem s půlkruhovým odsazeným záklenkem. Na východní straně je otevřena do hlavní lodě a ohraničena bíle omítnutým zábradlím, jež je ve svém středu konvexně vypouklé a po celé délce je jeho hmota probrána převýšenými oválnými otvory.

⁸⁰ Na východní straně svorníku jsou vidět výběhy dalších dvou dodnes nezachovaných žeber, která byla odstraněna při prodlužování lodě.

3. Stavební vývoj objektu

3.1 Období středověku

Původní sakrální stavbou zasvěcenou sv. Gothardovi a založenou pražským biskupem Janem I. ve třicátých letech 12. století byl malý románský jednolodní kamenný kostelík, patrně obdélného tvaru. Stával pravděpodobně v místě sakristie dnešního objektu. Podle názorů několika odborníků byl využit při pozdější výstavbě právě pro stěny sakristie a zároveň části presbyteria.⁸¹ Jelikož takový malý kostelík nemohl v dalších stoletích dostávat potřebám věřících ve městě, bylo započato se stavbou svatostánku nového a podstatně většího.

Výstavba byla zahájena za episkopátu Arnošta z Pardubic. Jednalo se o trojlodní baziliku se dvěma věžemi v průčelí. Nejprve bylo vybudováno protáhlé presbyterium zaklenuté dvěma poli křížové žebrové klenby a zakončené polygonálním závěrem. Svou severní částí se tak napojilo na starší kostelík. Poté se pokračovalo stavbou tří lodí oddělených od sebe hrotitými arkádami na pilířích. Jižní loď byla nejspíše uzavřena polygonálně v úrovni prvního pole presbyteria, čemuž nasvědčuje pozůstatek jednoho pole původní křížové klenby v tomto místě.⁸² Severní loď na východě navázala na stěnu staršího objektu. Budování probíhalo až do přelomu 14. a 15. století, o čemž vypovídá zakládání nových oltářů – od devadesátých let do roku 1402, kdy byl zřízen „oltář sv. Barbory pod novou věží“.⁸³ Znamená to, že tohoto roku musela být dokončena minimálně jedna průčelní věž.

Na stavbě kostela se pravděpodobně podílela huť Matyáše z Arrasu, která v této době (v druhé polovině 14. století) byla činná kromě Prahy také na Kolínsku a v jeho okolí (Sázava, Klášterní Skalice). Jak uvádějí ve svých pracích P. Kroupa a V. Rišlink, tvary profilace prutů při ostění průchodu do severního podvěží z boční lodi je možno srovnat s tvary profilací ostění severního portálu kostela sv. Apolináře na Starém městě Pražském a dále lze tento motiv spojit

⁸¹ MRVÍK 2013, 3; VALENTOVÁ/RIŠLINK/JOUZA 1997, 9; RIŠLINK (pozn. 10) 19.

⁸² RIŠLINK 1997, 22sq.

⁸³ PODLAHA 1907, 4.

i s prvky v kostele sv. Petra a Pavla na Vyšehradě.⁸⁴

Při dobytí města husity roku 1421 byl kostel velice poškozen. Při požáru spadla hořící střecha i s klenbami a byla narušena statika stavby, především jižní lodi a hlavně podvěží. Zanedlouho byl prostor opět zastřešen a nad lodí vystavěn trámový strop. Po roce 1421 byla střecha pokryta šindelem, a to až do roku 1457, kdy ho pro špatný stav bylo nutno vyměnit. Nahrazen byl pálenou krytinou.⁸⁵

Roku 1493 byl kostel vydlážděn. Stalo se tak devatenáct let před dalším požárem (roku 1512). Opravy věží máme doloženy roku 1537, o deset let později blíže neurčené drobné opravy a roku 1571 došlo k vybělení stavby. Vše bylo placeno z městské kasy.⁸⁶

3.2 Období renesance

Po dalším velkém požáru následovala roku 1613 výrazná rekonstrukce a úprava stavby, provedená místním stavitelem Honsem Vaysem.⁸⁷ Všechny tři lodě a sakristie byly nově zaklenuty. Lunetové klenby se štukovými žebry na ozdobných konzolách v trojlodí a lunetová hřebínková klenba na konzolách v sakristii se dochovaly až do dnešní doby.

Změnou půdorysné dispozice v této stavební etapě byla přestavba polygonálního zakončení jižní boční lodi na východní straně. Loď byla prodloužena o jedno nové klenební pole, které je od ostatních odděleno částí klenby původního polygonálního závěru, a uzavřena pravoúhle. Touto úpravou bylo docíleno symetrické podoby východní části kostela, neboť loď byla protáhnuta až na úroveň východního průčelí sakristie, nacházející se na protější straně presbyteria. Nepochybnou výhodou bylo i zvětšení celkového užitého prostoru.

Právě z důvodu potřeby více prostoru pravděpodobně pro utrakvistický literátský sbor došlo ke zvýšení bočních lodí až na úroveň výšky hlavní lodě. Vznikly tak dvě plochostropé empory, které jsou zvenku osvětlovány čtyřlaloč-

⁸⁴ RIŠLINK 1997, 28; RIŠLINK/JOUZA/VALENTOVÁ 1998, 16; LÍBAL 1983, 23sq.; KROUPA 1989, 55.

⁸⁵ MRVÍK 2013, 8.

⁸⁶ ibidem 10.

⁸⁷ RIŠLINK/JOUZA 1999, 20.

nými okny a do hlavní lodě se otevírají obdélnými otvory se segmentovými záklenky, jež vznikly nejspíše zvětšením původních oken.

Potěšení z nového vzhledu kostela však netrvalo dlouho, neboť s příchodem třicetileté války došlo k několika požárům (roku 1628, 1639 a 1643), a tím pádem i k jeho poškození.⁸⁸ A. Podlaha uvádí, že požár roku 1628 zničil téměř celé město a „*I kostel byl ohněm zachvácen; shořely tři jeho věže se čtyřmi velikými a třemi malými zvony, jakož i se dvěma cimbály a novým orlojem.*“⁸⁹ Z této informace nám plyne otázka, kterou „onu třetí“ věž má autor na mysli. Správnou odpověď bude pravděpodobně blízká zvonice, vystavená v letech 1578 – 85 kamenickým mistrem Pavlem.⁹⁰

S opravami po těchto neštěstích (nebo už s předešlými stavebními akcemi roku 1613) byly zároveň ke třem vchodům do objektu (na jihu, západu a severu) přistavěny tři klenuté předsíně, uvnitř vydlážděné cihlami. Existovaly ještě v polovině 19. století a zmiňuje se o nich vizitační zpráva z roku 1671. V této době byly také ve velmi špatném stavu obě kostelní věže – ta jižní, jež byla kryta střechou ze šindele a v níž se nacházely hodiny, nebyla dokonce daleko od zříceniny. Zapříčinily to narušené a popraskané zdi podvěží – se statickými problémy především v této části se stavba potýkala už od středověku. Severní věž na tom nebyla o nic lépe – chyběla jí střecha, což jistě velmi ovlivňovalo celkový stav budovy.⁹¹

3.3 Období baroka

V první polovině 18. století bylo učiněno několik menších zlepšení. Roku 1745 byly nákladně zrenovovány nástěnné malby v lodích kostela. Jednalo se o erby starých rodin a cechů z Českého Brodu a okolí.⁹² Vysoce praktickou byla úprava uskutečněná roku 1753, při níž došlo k probourání (dnešního) vchodu do sakristie na severní straně. Už předešlého roku se o ní uvažovalo, a to

⁸⁸ MRVÍK 2013, 12.

⁸⁹ PODLAHA 1907, 5.

⁹⁰ RIŠLINK/JOUZA 1999, 20.

⁹¹ MRVÍK 2013, 14.

⁹² SOKA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1745-50), bez sign.

z důvodu přeplnění vnitřního prostoru kostela věřícími (hlavně při pouti k oslavě svátku sv. Gotharda) a špatnému průchodu duchovních davem. Tohoto roku musí být dokonce i přenesena kazatelna ven a kázáno je na hřbitově kostel obklopující, neboť se lidé do kostela nemohou vejít.⁹³ V sakristii je dále zvýšena úroveň země a položená nová prkenná podlaha (od 1. června 1753 Jindřichem Příborským), což má pomoci proti vlhkosti, která škodí mj. paramentům uložených v místnosti.⁹⁴

Z důvodu špatného stavu kostela a hlavně jeho věží byla provedena pražským architektem Janem Josefem Wirchem jeho oprava a výrazná přestavba. Obě věže byly rozebrány a postavena byla místo nich jen jedna – zapuštěná nad střední částí průčelí. Před původní průčelí bylo představeno nové, dynamic-ky řešené.

Na stavbě působí (vedle J. J. Wircha, zedníků z Prahy a jiných neznámých osob) kameník Václav Florián, vápeník Zeis, tesař Hanuš, sklenář Vojtěch Volann z Kouřimi, zámečník Rieger a truhlář Kamenář.

Architekt spolu s tesaři a zedníky přijel do Brodu 17. června 1765⁹⁵ a druhý den byly započaty stavební práce – bourání věží.⁹⁶ Nová věž měla být už v září roku 1767 dokončena, což ovšem nebyla ani v dubnu roku 1769, kdy bylo dokonce odstraněno lešení.⁹⁷ Výstavba kvůli nedostatku finančních prostředků stagnovala až do roku 1771, kdy byly opět obnoveny práce na věži.⁹⁸ Ty byly ukončeny 12. května slavnostním upevněním pozlaceného kříže a bání na vrchol helmice věže.⁹⁹

Kromě nové věže a průčelí dostal kostel i novou střechu, nové zasklení oken a novou podlahu zpěváckého kůru. Na podzim roku 1771 ještě nebylo zastřešení hotové a z důvodu, že Wirsch nevyplácel řemeslníkům mzdy, byly práce

⁹³ SOKA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1750-53), bez sign.

⁹⁴ ibidem.

⁹⁵ SOKA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1761-67), bez sign.

⁹⁶ Pamětní list ze dne 17. 8. 1880 uložený do bání kostela sv. Gotharda v Českém Brodě. Převzato z <http://www.farnostbrod.cz/fotogalerie.php#OtviraniPouzderZKostelniBaneKostelaSvGotharda/1.>, vyhledáno 20. 2. 2015.

⁹⁷ SOKA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1761-67), bez sign.

⁹⁸ SOKA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1767-73), bez sign.

⁹⁹ Pamětní list ze dne 17. 8. 1880 uložený do bání kostela sv. Gotharda v Českém Brodě. Převzato z <http://www.farnostbrod.cz/fotogalerie.php#OtviraniPouzderZKostelniBaneKostelaSvGotharda/1.>, vyhledáno 20. 2. 2015.

opět pozastaveny. Podle zprávy z 1. července 1772 není střecha stále dokončena a zasklení oken také ne.¹⁰⁰

Jelikož architekt už dostal všechny peníze a přesto se neměl k řádnému plnění smlouvy, nezbylo nic jiného než se s ním soudit. Výsledkem bylo, že se Wirch 17. července 1772 zavázal do čtrnácti dnů dostavět kostel.¹⁰¹ Realita byla ovšem odlišná – 13. srpna stále ještě nebyla přibita střecha nad presbyteriem a ani na jaře následujícího roku nebyly práce skončeny. Podkomoří navrhl opět soudní proces, ke kterému ale nedošlo. Na podzim 1774 Wirch na místo přijel a dal několik pokynů. Ale ani v únoru roku 1776 nebyl kostel dokončen.¹⁰² Z písemných pramenů se dozvídáme, že roku 1786 je stavba hotova – kolik let před tímto rokem se tak událo, nevíme.¹⁰³

3.4 Období 19. století

Na opravu kostela roku 1857 bylo vybráno administrátorem Janem Suchánkem tisíc zlatých.¹⁰⁴ Co všechno bylo jejím předmětem, je ovšem nejasné.

Podrobnější představu máme o renovaci stavby v roce 1880 za děkana Jana Nepomuka Gürcheho. Jak je uvedeno v *Inventáři záduší českobrodského* z roku 1878, kostel byl v „chatrném stavu“.¹⁰⁵ Od tohoto roku už proběhlo několik pokusů ho opravit, ale až v červenci roku 1880 byly započaty stavební práce.¹⁰⁶ Kolaudace byla provedena v prosinci stejného roku c. k. inženýrem Antonínem Rosenbergem.

Objekt tehdy dostal nové vnější i vnitřní omítky, nové podlahy a nově pozlaceny byly oltáře i sochy.¹⁰⁷ Věž byla opravena a na její vrchol byla umístěna nová měděná báh s železným křížem s měděnými paprsky.¹⁰⁸ Báh a kříž byly

¹⁰⁰ ibidem.

¹⁰¹ ibidem.

¹⁰² SOkA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1773-75), bez sign.

¹⁰³ SOkA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1783-86), bez sign.

¹⁰⁴ PODLAHA 1907, 7.

¹⁰⁵ SOkA Kolín, AM Český Brod, Inventář záduší českobrodského, sign. IV.302.

¹⁰⁶ Pamětní list ze dne 17. 8. 1880 uložený do bání kostela sv. Gotharda v Českém Brodě. Převzato z <http://www.farnostbrod.cz/fotogalerie.php#OtviraniPouzderZKostelniBaneKostelaSvGotharda/1.>, vyhledáno 20. 2. 2015.

¹⁰⁷ ibidem.

¹⁰⁸ SOkA Kolín, AM Český Brod, Inventář záduší českobrodského, sign. IV.302.

svěceny a upevněny dne 17. srpna 1880.¹⁰⁹ K již existujícím vchodům přibyl jeden další – v západní části severního průčelí. Byl orámován portálem v podobě edikuly z hladkého kamene a vede do boční lodě.

Opravu kostela provedl stavitel Václav Štěpánek z Mladé Boleslavi a jeho syn Karel Štěpánek zde působil jako stavbyvedoucí. Malířské práce vykonal Gabriel Miškovský z Českého Brodu. Na celou stavbu a práce dohlíželi stavitel Vojtěch Balšánek (stavitelské práce) a inženýr Vojtěch Heim (umělecké práce).¹¹⁰

3.5 Období 20. století

V dubnu roku 1912 začala generální oprava a částečná úprava kostela, která byla navržena architektem Františkem Mikšem a skončila v červnu roku následujícího. Zadána byla staviteli Janu Holovi z Českého Brodu a měl při ní státní dohled c. k. vrchní inženýr Jaroslav Heller a stavitelský dozor architekt F. Mikš. Zakázku na štafířskou práci vnitřního zařízení dostala firma Wendelín Kotečka, na práci sochařskou sochař Stanislav Zálešák, kostelní lavice zhotovil truhlář Draždil, opravy nábytku v sakristii měl na starosti truhlář Bureš z Českého Brodu a výmalba interiéru byla svěřena malíři Janu Fröhlichovi.¹¹¹ Podle pamětní desky umístěné ve zdi vedle sanktuária v presbytáři byla stavba nově vysvěcena dne 20. září 1913 arcibiskupem-kardinálem Lvem Skrbenským.

Ze stavebního deníku architekta Mikše a dochovaných plánů se lze dozvědět mnoho podrobností o průběhu stavebních prací. Hned na začátku opravy byly odbourány opěrné pilíře na severní straně kostela a bylo zjištěno, že jsou ke zdivu lodě jen prisazeny. Pouze čtvrtý opěrák od západu byl spojen se stěnou. Poloha některých opěráků při jižní straně byla mírně upravena, aby bylo dosaženo větší symetrie. U několika pilířů při všech stranách byly vyměněny závadné

¹⁰⁹ Pamětní list ze dne 17. 8. 1880 uložený do bány kostela sv. Gotharda v Českém Brodě. Převzato z <http://www.farnostbrod.cz/fotogalerie.php#OtviraniPouzderZKostelniBaneKostelaSvGotharda/1>, vyhledáno 20. 2. 2015.

¹¹⁰ ibidem.

¹¹¹ SOkA Kolín, AM Český Brod, Stavební deník kostela sv. Gotharda (1912), sign. IV.390.

kamenné kvádry.¹¹²

K objektu byly přistaveny celkem tři přístavky se schodišti: dva při severní straně a jeden při jižní. Základy dvou větších měly být kopány do hloubky 4 m, což nebylo dodrženo u jižního (jen 1, 7 m), neboť se tam při výkopových pracích našlo starší základové zdivo.¹¹³

Omítky v exteriéru byly odsekány, přičemž se objevily i starší praskliny ve zdivu, což bylo řešeno stažením kleštinami. Poškozené zdivo závěru se doplnilo šíbrami z tvrdého kamene a poničená římsa pod okny presbytáře měla být nahrazena umělým kamenem, což ovšem nebylo schváleno a tak byla zhotovena z Vyšehořovického kamene. Osazena byla pravděpodobně v polovině října. Nové omítky bočních průčelí byly hotovy na konci srpna a závěr se nechal neomítnutý.¹¹⁴

V červenci byl snesen starý krov, postaven nový (podle plánů o něco nižší) a na konci srpna byla už střecha pokrývána prejzy. Střecha presbytáře se dokončovala v druhé polovině září. Od začátku září začala být opravována věž – zdivo helmice bylo vyspraveno, špatné cihly vyměněny a byla omítnuta novou cementovou omítkou stejné barvy, jakou měla ta původní. Na konci září je už hotova i omítka zdí věže. Bylo zjištěno, že zdivo štítové nadezdívky nad atikou je shnilé, proto došlo k jeho rozebrání a novému vyzdění. Omítka zbývajících částí průčelí byla provedena až po zimě.¹¹⁵

I interiér kostela prodělal mnoho změn. Omítky byly oškrábány a nahrazeny novými. Pod nimi bylo objeveno několik nálezů: v květnu byly na zdivu levé boční lodě nad okny odkryty zbytky nástěnných žeber [43], [44], proto byla sejmuta omítka v obou postraních lodích. Pod ní se nacházejí shodné fragmenty ve stejné úrovni výšky, což nám přibližuje podobu dřívějšího zaklenutí, které bylo nižší než nynější. Dále bylo v bývalém severním podvěží objeveno gotické okno s fragmentem kružby [36] a v severní stěně presbytáře výklenek, který dříve sloužil pro umístění sedesů [45]. Bylo rozhodnuto ho obnovit – vyplňující zdivo bylo odbouráno a do střední části připevněna nová konzola. Omítky za-

¹¹² ibidem.

¹¹³ ibidem.

¹¹⁴ ibidem.

¹¹⁵ ibidem.

krývaly i kamenné otlučené sanktuárium v presbytáři za oltářem, jež naopak nebylo přiznáno, nýbrž zazděno [46]. V druhé polovině června byly oškrábány všechny povrchy kleneb až na základní omítku a vytáhnuty štukem.¹¹⁶

V plánu bylo zaklenout prostor empor klenbou, od čehož bylo nakonec upuštěno kvůli špatnému stavu pilířů v hlavní lodi. Byl tam proveden trémový strop s podbitím, rákosem a omítkou, navrchu opatřen podlahou s krycími lištami a lepenicí. Další změnou, ke které nakonec nedošlo z důvodu špatného stavu zdiva stavby, bylo rozšířit kruchtu – o 0,75 m směrem k oltáři.¹¹⁷

Kromě stěn a stropů byla pozornost věnována i podlahám: pískovcové plotny v hlavní lodi byly nahrazeny teracovou dlažbou a ty zachovalé byly použity na vydláždění prostoru pod kruchtou u hlavního vstupu do kostela. Také ambity dostaly novou podlahu – z cementových dlaždic.¹¹⁸

Na podzim byla nově zasklena okna a mělo se začít s výmalbou. Jelikož však v presbytáři byly některé části omítek a zdiva mokré, odložila se výmalba až na jaro příštího roku. Větrání ani topení v prostoru nepomáhalo tento problém s vlhkostí vyřešit, proto byla omítkota otlučena a znovu nahozena. Poté se na konci dubna začalo s výmalbou. Aby se odstranily nebo alespoň omezily problémy s vlhkostí, bylo uděláno několik ventilačních otvorů – dva v klenbě a dva ve zdivu závěru.¹¹⁹

V roce 1935 došlo k další opravě kostela neznámého rozsahu¹²⁰ a následujícího roku bylo pořízeno do interiéru elektrické osvětlení.¹²¹ Roku 1972 byl opravován presbytář¹²² a o dva roky později bylo vyspraveno zdivo helmice věže.¹²³ Větší a důkladnější renovace probíhala od podzimu roku 1990 a trvala přibližně jeden rok. Zahrnovala vnější plášť, statické zajištění objektu a obnovu některých kamenických prvků. Stavebním dozorem byl pověřen ing. Petr Kovář

¹¹⁶ ibidem.

¹¹⁷ ibidem.

¹¹⁸ ibidem.

¹¹⁹ ibidem.

¹²⁰ KREMER-KARLŠTEJNSKÝ 1937, 5; KREMER-KARLŠTEJNSKÝ 1941, nepag.; MRVÍK 2013, 18.

¹²¹ KREMER-KARLŠTEJNSKÝ 1937, 10.

¹²² MRVÍK 2013, 7.

¹²³ Pamětní list ze dne 7. 8. 1974 uložený do bane kostela sv. Gotharda v Českém Brodě. Převzato z <http://www.farnostbrod.cz/fotogalerie.php#OtviraniPouzderZKostelniBaneKostelaSvGotharda/1>, vyhledáno 20. 2. 2015.

z Českého Brodu. Podle statického posudku bylo nutné zajistit hlavně pravou boční loď a presbytář.¹²⁴

3.6 Období 21. století

I další stavební práce měly udržovací charakter. Roku 2000 byla opravena horní část věže kostela – především trhliny ve zdivu helmice a hlavní římsa – podle projektu Jindřicha Rineše.¹²⁵ Na začátku roku 2004 byly zajištěny trhliny ve zdivu presbytáře, opraveny omítky v interiéru a některé kamenické prvky a restaurovány vitráže oken presbytáře pod vedením projektanta Jana Vinaře.¹²⁶ O tři roky později byl opět restaurován presbytář – tentokrát ak. sochařem Josefem Pospíšilem. Pozornost byla věnována i zazděnému sedlovému portálu z červeného pískovce, který byl zbaven nečistot a nevhodných vysprávek, zpevněn a místy i doplněn umělým kamenem stejné barevnosti jako má původní materiál.¹²⁷

V srpnu roku 2010 byla započata za posledních několik let nejrozsáhlejší oprava věnující se západnímu průčelí a věži objektu pod vedením Jana Vinaře. Jedním z jejich hlavních předmětů byly trhliny v helmici věže (a s nimi spjaté zatékání dešťové vody do zdiva helmice a hlavní římsy), jež se opět objevily po opravě roku 2000, která již řešila stejný problém. Z finančních i praktických důvodů¹²⁸ bylo upřednostněno oplechování helmice. Dále byly nově opraveny omítky věže i západního průčelí.¹²⁹ V nedávné době byla dokončena kompletní výměna střešní krytiny.

¹²⁴ Pamětní list ze dne 24. 7. 1991 uložený do bány kostela sv. Gotharda v Českém Brodě. Převzato z <http://www.farnostbrod.cz/fotogalerie.php#OtviraniPouzderZKostelniBaneKostelaSvGotharda/1>, vyhledáno 20. 2. 2015.

¹²⁵ RINEŠ 2000.

¹²⁶ VINAŘ 2004.

¹²⁷ POSPÍŠIL 2007.

¹²⁸ Obavy z brzkého navrácení trhlín – zděné helmice nejsou vhodné pro naše území kvůli klimatickým podmínkám. Podobné řešení střechy se zachovalo např. na gloriety zámku v Ploskovicích nebo na kostelu sv. Václava v Žabonosích (nedaleko Českého Brodu).

¹²⁹ VINAŘ 2010.

4. Soubor plánů

V Podlipanském muzeu v Českém Brodě je uložen soubor plánů, který dosud nebyl podrobněji odborně prozkoumán ani publikován. Jedná se dohromady o 34 kusů poměrně velkých papírových archů – nejmenší (34 cm x 42 cm) a největší (62 cm x 51 cm). Provedeny jsou jak černobíle tak kolorovaně. Jejich autory jsou Jan Hla, František Mikš a Vojtěch Heim.

4.1 Plány stavitele Jana Hla

Pět plánů, jež vypracoval českobrodský stavitel Jan Hla, zachycují kostel sv. Gotharda v květnu roku 1905. V horní části je umístěn nadpis vypovídající, co je zde přesně znázorněno, a pod vyobrazením se nachází v levé části text „V ČES. BRODĚ V KVĚTNU 1905“, ve středu či napravo měřítko (1 : 100) a v pravém dolním rohu podpis J. Hla. Všechny plány jsou černobíle a červenou barvou jsou (pravděpodobně druhotně) doplněny či opraveny. Mají okótované některé prvky a vzdálenosti.

Exteriér kostela je předmětem jen jednoho plánu [47] – konkrétně pohled na jižní průčelí, které se od dnešního na první pohled příliš neliší, ale při bližším zkoumání jsou tu vidět určité odchylky. Zobrazení je z doby, kdy zatím není postaven přístavek se schodištěm na emporu. V tomto poli je stěna prolomena dvěma okny stejného tvaru jako ta mezi ostatními opěrnými pilíři (převýšené obdélné s půlkruhovým záklenkem a menší ve tvaru na výšku protáhlého čtyřlístu). Opěrné pilíře závěru presbyteria jsou stejně vysoké jako opěráky při jižní fasádě. V současnosti je jejich výška nižší. Podobně je na tom závěr, jehož zdivo dosahuje na plánu stejné výše jako zdivo boční lodi, ale které je dnes také nižší. Poslední odlišností od nynějšího stavu je absence vikýřů. Červeně je zde zakreslena změna tvaru východní části obou střech: nad loděmi kostela je o něco prodloužena směrem k východu a sklon je prudší a nad závěrem se zdvojnásobuje její výška a tím pádem je i její sklon strmější.

Druhý plán z této skupiny zobrazuje půdorys přízemí kostela [48]. Srov-

náme-li ho s dnešním stavem objektu, zjistíme, že tu chybí dva přístavky se schodištěm na severní straně, jeden na jižní a malé okno v sakristii, a že se poloha opěrných pilířů mírně odlišuje od stávající. Všechny tyto změny byly provedeny při opravě v letech 1912–13. Obyčejnou tužkou jsou zde pak učiněny úpravy: dokreslen je půdorys západního průčelí a složitějšího bývalého jižního podvěží.

Další tři plány se věnují skladbě krovu. Jeden zachycuje půdorys stávajícího stavu vazby krovu [49], druhý návrh nově projektované vazby krovu (také půdorys) [50] a na posledním jsou zobrazeny dva vertikální řezy horními částmi lodí, klenbami a vazbou krovu stávajícího i nově projektovaného [51]. Do dolního řezu (nový krov) je (pravděpodobně druhotně) narýsována červeně a černě další varianta vazby.

4.2 Plány architekta Františka Mikše (regotizace)

Dohromady šest plánů architekta Františka Mikše z roku 1906 navrhuje radikální regotizaci kostela. V levém horním rohu každého plánu je umístěn nápis „Návrh na znovuzřízení děkanského kostela v Českém Brodě“, pod vyobrazením se nachází měřítko (1 : 200) a vedle něj napravo signatura autora s datací. Černobílé návrhy jsou doplněny v případě půdorysů a řezů červenou a žlutou barvou. Šedivá barva znázorňuje původní zdivo, které se ponechá, žlutá původní, jež se odbourá a červená nově.

Západní fasáda na prvním plánu [52] je navržena jako trojosá s jednou vysokou průčelní věží a lze ji vertikálně rozdělit do tří polí. Stěna levého pole je otevřena jedním hrotitým oknem s kružbou; ve stejné ose jako okno je umístěn i malý vikýř ve střeše. Střední pole je oproti bočním mírně předsazené. V jeho přízemí se nachází hrotitý portál s profilovaným ostěním, který je lemován prutem na konzolách s kraby a křížovou kyticí ve vrcholu. Nad ním pouští do kostela světlo velké hrotité okno s kružbou. Štít je úzkou římsou rozdělen na dvě horizontální části: v dolní se nalézají tři menší hrotitá okna se šikmými špaletami, z čehož boční jsou slepá, a v horní menší rozeta. Jinak hladká fasáda (pravděpodobně kámen bez omítky) je zdobena ve středním poli několika reliéfy

s motivem čtyřlístů a trojlístů. Každé nároží průčelí (dohromady čtyři) je opatřeno dvěma jednou odstupněnými opěrnými pilíři s pultovými stříškami.

Věž je členěna do čtyř podlaží, jež jsou vymezena nízkými římsami. Stěna tří spodních podlaží západního průčelí věže je prolomena vždy jedním úzkým vysokým hrotitým oknem bez kružby. Hrotitý okenní otvor umístěný nejvýše je největší (třetí, zvonové patro). V horní části tohoto patra se nalézají dva reprezentativní znaky s reliéfy. Střecha věže je dlátkového tvaru s nárožními věžičkami s jehlancovým zastřešením. Mezi nimi se nachází ciferník hodin, jehož horní část je lemována prutem s kraby a ve vrcholu křížovou kytkou. Ve svém středu je dlátková střecha otevřena malým vikýřem a na její vrchol dosedá lucerna s vysokou špičatou jehlancovou střechou, která je zakončená křížem.

Pohled na jižní fasádu kostela, jež je předmětem druhého plánu [53], už více prozrazuje dispozici celého kostela. Zobrazuje stavbu bazilikálního charakteru s odsazeným, polygonálně zakončeným presbytářem a průčelní věží. Jižní průčelí věže má stejnou podobu jako západní s rozdílem, že je k ní přisazen úzký přístavek se schodištěm polygonálního půdorysu, sahající až do výše druhého patra věže. Průčelí boční lodi je rozděleno opěrnými pilíři (jednou odstupněné s pultovými stříškami) do čtyř polí, která jsou prolomena vždy jedním hrotitým oknem s kružbou. Stěna hlavní lodi je opěráky rozčleněna do tří polí, v nichž se také nachází hrotitá okna. Pilíři jsou opatřena i nároží závěru, kde se střídají s vysokými okny. Střechy jsou otevřeny malými vikýři a střecha nad závěrem vrcholí vysokou sanktusovou věžičkou.

S půdorysem stavby nás seznamuje třetí plán [54]. Zobrazen je tu trojlodní kostel, na jehož severní loď na západě navazuje kaple a k jehož jižní lodi, která je o dvě východní pole delší než severní, je na západě přistavena věž se schodištěm. K hlavní lodi je na východě připojen polygonálně ukončený presbytář, z něhož se dá na severu vstoupit do sakristie a na jihu do jižní boční lodě.

Čtvrtý plán nám ukazuje skladbu krovu střechy nad hlavní lodí a nad presbytářem [55]. Také je zde vidět, že kaple v bývalém severním podvěží je zastřešena samostatnou jehlancovou střechou.

Pátý [56] a šestý plán [57] zobrazuje vertikální řezy stavbou: jeden příčný přibližně na úrovni první dvojice arkád od západu – pohled směrem k západu

a druhý podélný středem hlavní lodi – pohled směrem k jihu.

V celém návrhu na přestavbu jsou patrné výrazné změny původního objektu. Odbouráno by bylo celé pozdně barokní průčelí, snesena pozdně barokní věž a místo ní vystavěna nová průčelní nad původním jižním podvěžím, které by bylo také upraveno (hlavně zesíleny zdi). Částečně by muselo být sníženo zdivo severního a jižního průčelí a upraveny boční stěny hlavní lodi tak, aby mohla vzniknout bazilika. Nově by byly přezděny opěrné pilíře, změněn tvar a případně i zčásti umístění okenních otvorů všude kromě presbyteria, dodány okenní kružby a v neposlední řadě by byl celý kostel nově zaklenut a zastřešen.

4.3 Plány architekta Vojtěcha Heima

Pět barevných plánů architekta Vojtěcha Heima (pravděpodobně z roku 1878)¹³⁰ ukazuje dvě varianty návrhu na radikální regotizaci kostela. Na čtvrtkách o velikosti 48 x 65 cm jsou nalepeny objekty vystřižené z papíru. V levém horním rohu je umístěn nápis „NÁVRH OPRAVY CHRÁMU V Č. BRODĚ.“ a v pravém dolním podpis autora. U půdorysů a řezů stavbou je černou barvou provedeno zdivo původní (i s možností úpravy částečným odbouráním) a růžovou zcela nově postavené.

4.3.1 První varianta

Prvnímu návrhu jsou věnovány tři listy. Na prvním a třetím se nalézá dole uprostřed měřítko, u každého vyobrazení je popis a místy jsou červeně okótovány některé rozměry a vzdálenosti. První plán ukazuje půdorys přízemí stavby, půdorys krovu věže s jeho dvěma horizontálními řezy a horizontální řez horní části věže, hlavní lodě a presbyteria a krov jižní boční lodě [58]. Jedná se o trojlodní stavbu, kde je každá loď složena ze tří polí. Na východě je k hlavní lodi připojeno presbyterium s polygonálním závěrem, jižní boční loď přechází do kaple a se severní sousedí sakristie s vchodem z presbytáře. Na západní straně

¹³⁰ Lze je ztotožnit s plány, o nichž se píše v Pamětní listině ze dne 17. 8. 1880, jež je uložena v bání kostela. Viz kapitola 1.4.

se dá z obou bočních lodí vejít do obdélných kaplí. Na severu je bočnímu vchodu předsazena malá předsíň.

Druhý plán zobrazuje západní a jižní průčelí baziliky [59]. Západní vstupní je tříosé s jednou průčelní dvoupatrovou věží ve středu. Jeho fasáda je až na nárožní bosáž hladce omítnutá. Stěna je prolomena v bočních osách hrotitými okny s kružbami a ve střední ose hrotitým portálem s profilovaným ostěním, nad nímž je umístěna parapetní římsa, nad kterou spočívá hrotité okno s kružbou. Nad dalším hrotitým oknem, které se nalézá v druhém a zároveň nejvyšším patře věže a jež také leží na parapetní římse, se částečně v trojúhelníkovém štítu nachází ciferník hodin. Věž je završena střechou tvaru osmibokého jehlanu se zlatou koulí a křížem.

Jižní průčelí věže je až do poloviny prvního patra zakryto boční lodí, zbytek patra je hladký a stěna třetího patra je otevřena opět hrotitým oknem a lemována nárožní bosáží. Stěna boční lodě je šesti opěrnými pilíři (hladké, bez odsazení, se soklem a pultovou stříškou) rozčleněna do pěti různě širokých polí, která jsou prolomena vždy jedním oknem s hrotitým záklenkem a kružbou. Zakryta je pultovou střechou s diagonálním seříznutím na okrajích. Stěna hlavní lodě je hladkými štíhlými opěráky s trojúhelníkovými štítky rozdělena do pěti polí, z nichž čtyři jsou otevřena kruhovými okny s motivem čtyřlístu. Presbytář s polygonálním závěrem, k jehož hranám jsou přisazeny štíhlé jednou odstupněné opěráky, je stejně vysoký jako hl. loď a zastřešuje je jedna střecha.

Poslední list první varianty je věnován dvěma vertikálním řezům objektem [60]. První (příčný) nabízí pohled směrem k presbyteriu přibližně od první dvojice arkád od východu. Výška vítězného oblouku je zde stejná jako výška bočních lodí. Druhý (podélný) řez je veden středem hlavní lodě a poskytuje nám náhled do severní poloviny kostela. Návrh nepočítá se zvýšením prostoru interiéru presbyteria a závěru v návaznosti na zvýšení jejich obvodového zdiva – klenba zůstane zhruba ve stejné výšce. Před nově navrhovaným průčelím je zobrazeno i stávající pozdně barokní.

V případě schválení tohoto návrhu přestavby by došlo k výrazné proměně kostela. Především by bylo nutné odbourat celé pozdně barokní průčelí, snížit venkovní zdivo bočních lodí, zvýšit zdivo presbytáře a závěru a upravit arkády

oddělujících lodě spolu se zdivem nad nimi. Přestavba by zahrnovala i změnu polohy a tvaru oken (včetně kružeb) a opěrných pilířů. Novou podobu by dostala i bývalá podvěží a východní část jižní lodě. Zcela nově by byla přistavěna severní předsíň. Celá stavba by musela být nově zaklenuta, zastřešena a opatřena novými omítkami.

4.3.2 Druhá varianta

Druhá varianta je představena na dvou listech. První ukazuje západní a severní hladce omítnutá průčelí baziliky [61]. Západní (vstupní) je tříosé s věží ve středu. Nad vchodem (hrotitý portál se sloupky vloženými do ostění a slepými kružbami v tympanonu) se zvedají dvě patra věže oddělena parapetními římsami, na nichž spočívá vždy jedno okno (v prvním patře s hrotitým záklenkem a kružbou a v druhém patře zdvojené s hrotitými záklenky a nadokenní římsou v podobě profilovaného prutu na konzolách). Střecha ve tvaru jehlanu dosedá na trojúhelníkové štíty, ve kterých jsou umístěny ciferníky hodin, a vrcholí křížem. V bočních polích průčelí je stěna prolomena vždy jedním hrotitým oknem s kružbami a ke všem nárožím jsou přisazeny štíhlé opěrné pilíře (jednou odsazené s trojúhelníkovými štítky a pultovými stříškami).

Severní průčelí boční lodi je členěno pěti štíhlými jednou odstupněnými opěrnými pilíři s trojúhelníkovými štítky a pultovými stříškami do čtyř nestejně širokých polí. V nejzápadnějším poli je umístěn vchod ke schodišti věže. Pole, jenž s ním sousedí, je nejširší, je otevřeno jedním hrotitým oknem s kružbou a je mu předsazena předsíň s vchodem do boční lodi. Portál tohoto vchodu je hrotitý, dvouosý se středovým sloupkem, lemují ho dva sloupy a zakončen je tympanonem se slepými kružbami. Stěnu předsíně zdobí slepé kružby a jednou odstupněné nárožní opěráky s fiálami a křížovými kytkami ve vrcholech. Třetí pole od západu je ze všech nejužší a je prolomeno jedním hrotitým oknem s kružbou. Poslední pole je severní stěnou sakristie – dovnitř se vchází jednoduchý hrotitý portálem a světlo je sem vpouštěno menším hrotitým oknem. Zhruba do poloviny výšky prvního patra věže, jejíž nároží jsou opatřena štíhlými hladkými opěrnými pilíři, je její fasáda zakryta boční lodí. Zbytek tohoto patra je hladký, druhé

patro je prolomeno totožným oknem jako u západního průčelí a stejně tak je zde umístěn ciferník hodin. Stěna hlavní lodě je pěti hladkými opěráky (opět se shodným zastřešením) rozdělena do pěti polí, která jsou všechna (vyjma nejzápadnějšího) otevřena zdvojenými okny s hrotitými záklenky. Presbyterium a polygonální závěr jsou stejně vysoké jako hlavní loď. V každé straně stěny závěru se nalézají po jednom hrotitém oknu a k jeho nárožím přiléhají štíhlé jedinou odstupněné pilíře s trojúhelníkovými štítky a pultovou stříškou.

Druhý plán [62] této varianty zobrazuje půdorys přízemí, půdorys krovu hlavní lodě, příčný vertikální řez bazilikou v místě první dvojice arkád od východu – pohled směrem k východu a nakonec podélný vertikální řez středem hlavní lodě od západního průčelí po vítězný oblouk – pohled směrem k severu.

Půdorys znázorňuje trojlodní stavbu se severní boční lodí o třech polích, hlavní lodí o čtyřech a jižní boční o pěti. Na východní straně přechází hlavní loď do polygonálně uzavřeného presbyteria, ze kterého se dá vejít buď do jižní lodi nebo do sakristie, jež na západě sousedí se severní lodí. Na západě se dá z obou bočních lodí vejít do obdélných kaplí. U severní kaple je umístěno též schodiště na věž a na severu je bočnímu vchodu předsazena malá předsíň.

V případě použití tohoto návrhu by stavební úpravy a změny byly v zásadě stejné jako u první varianty přestavby vyjma dvou schodišť (jedno umístěné ve východní stěně sakristie a druhé v severním bývalém podvěží). Absence zobrazení jakéhokoli schodiště vedoucího na věž v plánech první varianty je způsobeno spíše opomenutím nebo nedbalostí autora. Pomineme-li chybějící schodiště, hlavní rozdíly obou variant tkví v různých tvarech a vzhledech pozměněných či doplněných částí kostela (okna, vstupy, opěrné pilíře, arkády, omítky, ...).

4.4 Plány architekta Františka Mikše (oprava)

Roku 1912 vypracoval architekt František Mikš šest plánů, podle kterých byl kostel opraven v letech 1912-13. Zobrazují: půdorys přízemí [63], půdorys patra [64], západní průčelí [65], jižní průčelí [66], vertikální podélný řez středem objektu – pohled směrem k severu [67] a na posledním listě vazbu krovu a tři

vertikální příčné řezy [68]. V horní části všech listů je umístěn nápis „Návrh na opravu děkanského chrámu v Českém Brodě“, pod vyobrazením konkrétní popisek, pod ním měřítko (1 : 200) a vpravo dole podpis autora. Šedou barvou je znázorněno původní zdivo, červenou nové nebo přezděné a žlutou původní odbourané. V půdorysech jsou některé části stavby doplněny popiskem a místy jsou okótovány některé prvky. K těmto šesti plánům dále náleží druhá šestice jejich kopií, jež jsou úředně potvrzené c. k. okresním hejtmánstvím v Českém Brodě – chybí pouze list se zobrazením jižního průčelí a navíc je tu návrh nových sadů v okolí kostela [69].

Oprava byla uskutečněna přesně podle návrhu (viz kapitola 3.5) s výjimkou zamýšleného prodloužení kruchty směrem k oltáři, zaklenutí empor a tvaru nejvýše položených oken přístavků se schodišti – projektován ležatý ovál, ale proveden stlačený čtyřlíst.

Při podrobnějším pohledu na návrh západního průčelí zjistíme, že sochy jednotlivých světců v nikách a na atice neodpovídají dnešním (vyjma sochy sv. Václava). Na plánu jsou zobrazeni nejspíše (zleva) sv. Gothard a sv. Václav dole a nahoře blíže neurčitelná postava a sv. Jan Křtitel. Lze předpokládat, že v době vzniku návrhu byli konkrétní světci vybráni jen předběžně a ještě nebylo určeno jejich přesné umístění.

Návrh na úpravu okolí kostela a zvonice plánoval zbořit domy č. p. 4. a 6., kde se nacházel obchod fotografa Emanuela Diblíčka a hostinec a které zakrývaly celé severní průčelí kostela. Na místě těchto staveb měl vzniknout nový parčík. K ničemu z toho však v té době nedošlo. Stavební komisí byla péče o tento prostor předána Okrašlovacímu spolku, který měl pouze upravit zeleň.¹³¹ Domy č. p. 4. a 6. byly strženy a nahrazeny parčíkem až roku 1981.¹³²

4.5 Návrhy malířské výzdoby

Šest velkých barevných archů navrhuje malířskou nástěnnou a nástropní výzdobu kostela. Označeny jsou razítkem s textem „Umělecko-průmyslový zá-

¹³¹ SOkA Kolín, AM Český Brod, Stavební deník kostela sv. Gotharda (1912), sign. IV.390.

¹³² Mrvík 2014, 23.

vod malířský – Josef Lepl – Praha, Václavské nám. 824“. Některé jsou v dolní části doplněny popiskem. Zhotoveny byly s největší pravděpodobností pro opravu v letech 1912–13, kdy na jaře roku 1913 provedl výmalbu interiéru malíř Jan Fröhlich.

První dva listy zobrazují každý jednu variantu maleb v presbytáři, včetně vítězného oblouku a části hlavní lodě [70], [71]. Liší se od sebe jen podobou dekoru všech částí – první varianta používá více geometrických a ornamentálních vzorů a druhá více rostlinných motivů. Třetí list ukazuje část klenby presbytáře [72], čtvrtý úsek klenby hlavní lodě [73], pátý část stěny v hlavní lodi s pasem dělicí presbytář [74] a šestý úsek stěny v presbytáři [75]. Celkově je použita pestrá škála barev, světlých i tmavých; nezřídka se objevuje zlatá. Dekor je ornamentální a stylizovaný rostlinný (květiny, listy, vinná réva).

Výmalba prostoru nebyla uskutečněna podle žádného z těchto návrhů, avšak lze předpokládat, že malíř je k dispozici měl a přinejmenším si je prohlédl. Na černobílé fotografii [76], zachycující interiér právě po roce 1913 (pohled od západu na vítězný oblouk a do presbyteria), si můžeme všimnout kromě zobrazení znaku knížete Jana II. z Lichtenštejna po levé straně vítězného oblouku,¹³³ i maleb ve špaletách oken závěru. Právě tyto byly odkryty, vyfotografovány [77] a opět zakryty při úpravách interiéru v roce 1972. Označeny byly jako gotické (archaizující),¹³⁴ což je úsudek mylný, neboť vznikly v roce 1913. Jejich komparací s výzdobou špalet oken závěru prvního variantního návrhu docházím k názoru, že J. Fröhlich se návrhy na výmalbu nechal částečně ovlivnit.

¹³³ Kníže Jan II. z Lichtenštejna přispěl na opravu kostela nemalou finanční částkou. Umístění jeho znaku na toto místo bylo projevem úcty a vděčnosti. Jako vyjádření díky byl Radou královského města Českého Brodu knížeti věnován roku 1907 pamětní list, jehož fotografie je uložena v Podlipanském muzeu v Českém Brodě.

¹³⁴ Mrvík 2013, 7.

5. Závěr

Kostel sv. Gotharda v Českém Brodě je typickým příkladem městského kostela města střední velikosti v Čechách. Přestože na to objekt na první pohled úplně nevypadá, jeho nynější vzhled vznikl mnoho staletí a zahrnuje různé přestavby a úpravy ze všech historických etap. Ne všechny tyto stavební fáze jsou nyní patrné, ale společně tvoří jeho současnou celkovou podobu.

Podle místní tradice a regionálních historiků je součástí kostela původní románský svatostánek z 1. poloviny 12. století, nyní adaptovaný na sakristii, v jejíž severní stěně se nalézá úzké (domněle románské) okénko s půlkruhovým záklenkem. Tento názor však zpochybňuje existence několika skutečností: malá tloušťka zdiva severní stěny a podoba okénka, jehož špalety jsou velice šikmě otevřené. Proto nelze vyloučit, že zdivo sakristie je pozdně gotické. V tomto případě by vzhled okénka vysvětlovala etapa tzv. románské renesance, probíhající kolem roku 1500 a používající románské tvary. Situaci dále komplikuje nález v západní stěně depozitáře nad sakristií. Při opravě v roce 1992 byl po odkrytí zásypu klenby boční lodě objeven půlkruhový záklenek zrušeného portálu a kvádrová římsa.¹³⁵ Pro objasnění celé situace není k dispozici dostatek informací a byl by proto zapotřebí podrobnější průzkum.

Původní gotická bazilika, jejíž stavba započala za episkopátu Arnošta z Pardubic, jistě plně reprezentovala tehdejší (arci)biskupské město a pravděpodobně na její výstavbě pracovala i arrasovská huť. Úprava, která z velké části změnila charakter stavby, byla provedena místním stavitelem Honsem Vaysem roku 1613. Její nejvýznamnější částí a zároveň pozoruhodným technickým základem bylo nadestavění bočních lodí, nad nimiž tak vznikly prostorné empory, jejichž vnější stěny a oblouky dělící strop fungují podobně jako vnější opěrný systém u katedrál, který je zde ovšem vtažen dovnitř kostela.

Autorem přestavby, která dnes z největší části určuje vzhled objektu (nová věž a průčelí), je Jan Josef Wirsch. Tento pražský architekt byl ovlivněn předchozí etapou dynamického baroka a hlavně tvorbou K. I. Dientzenhofera. Vidět

¹³⁵ SOMMER 1994, 118sq.

je to u kostela sv. Gotharda v několika případech: umístění ciferníku hodin na věži ve vlysu mezi architrávem a římsou, které mu svůj tvar přizpůsobují (podobně kostel sv. Mikuláše na Starém Městě pražském (zde bez ciferníků), kostel sv. Jana Nepomuckého na Hradčanech, kostel sv. Vojtěcha v Počaplech, kostel sv. Františka Xaverského v Opařanech, ...). Střední pole západního průčelí Dientzenhoferova kostela sv. Tomáše na Malé Straně v Praze je lehce konvexně vypouklé, stejně jako pole s bočním vchodem jižního průčelí téže stavby a podobně jako střední pole západní fasády kostela sv. Gotharda, u kterého je ovšem toto prohnutí stěny nápadnější. Svazky tříčtvrtěsloupů a pilastrů lemující pole s portálem jižního průčelí kostela sv. Tomáše působí podobným dojmem jako volné sloupy s pilastry při západním průčelí kostela sv. Gotharda.

Přestavba kostela v Českém Brodě je Wirchova jediná doložená práce na sakrálním objektu. Přesto lze i na jeho ostatních stavbách najít určité podobnosti: hlavice pilastrů s volutami a čabrakou (Arcibiskupský palác v Praze, Pachtovský palác na Anenském nám. v Praze, Bretfeldovský palác na Malé Straně v Praze, zámek Nový Falkenburg v Jablonné v Podještědí), hlavní klenáky – případně i svazkové – (Arcibiskupský palác, radnice v Čáslavi, Bretfeldovský palác, Pachtovský palác, zámek Nový Falkenburg, zámek v Bečvárech), umístění ciferníku hodin ve vlysu mezi architrávem a římsou, které mu přizpůsobují svůj tvar (radnice v Čáslavi), dvojice volných sloupů rámujících střední pole průčelí se vstupem (radnice v Čáslavi) a dynamický konkávně-konvexní pohyb průčelí (radnice v Čáslavi, zámek Nový Falkenburg, Pachtovský palác).

Průčelí kostela sv. Gotharda je oproti většině Wirchovým průčelím mnohem méně dekorativní. To mu však neubírá na monumentalitě a velké míře umělecké kvality. Svým ztvárněním zapadá do Wirchovy tvorby a zároveň ukazuje sílu tradice vrcholného baroka, která je právě v jeho díle často patrná.

Charakter celé stavby měla do základů změnit regotizace, poprvé navržená už roku 1878 místním architektem Vojtěchem Heimem a podruhé roku 1906 pražským architektem Františkem Mikšem. K první nedošlo z finančních důvodů a druhá nebyla schválena Centrální komisí pro zachování památek, neboť v té době již památková péče kladla důraz na zachovávání všech stavebních etap objektu, přestože by nebyly slohově v souladu. Proto bylo rezignováno

na jakékoli slohové úpravy a Fr. Mikš vypracoval projekt, podle něhož byl kostel v letech 1912–13 nejen kompletně opraven, ale vylepšeny byly i komunikační možnosti (schodiště). Navíc byly během prací objeveny a zdokumentovány i různé nálezy, které částečně vypovídají o předchozím vzhledu stavby: dnes pod omítkou sanktuarium ve stěně závěru a zbytky nástěnných žeber v bočních lodích. Další dva tehdy odhalené prvky bylo rozhodnuto obnovit (výklenek pro sedesy v presbytáři) a přiznat (nyní slepé gotické hrotité okno s fragmentem kružby v severní stěně bývalého severního podvěží).

Velmi ambiciózní plány Vojt. Heima¹³⁶ nabídly v obou variantách radikální regotizaci, která by výrazně změnila charakter stavby. Ve srovnání s návrhem regotizace Fr. Mikše jsou ještě více nekompromisní. Mikšovy plány totiž oproti Heimovým respektují a zachovávají různé části původní středověké stavby (např. tvar arkád a pilířů oddělující loď, podobu ostění vchodu do bývalého severního podvěží, vzhled opěrných pilířů (jednou odstupněné se soklem a pultovými stříškami) a přípory konzol v presbyteriu). Tato tendence se dá odvodnit tím, že Mikšovy plány jsou oproti Heimovým mladší o 28 let, a jistě souvisí se změnou nahlížení na památky a celkovou reformou památkové péče, díky níž byl také tento návrh zamítnut. Otázkou však je, z jakého důvodu zde byla vůbec regotizace na počátku 20. století prosazována, když trend v památkové péči byl v této době již ve většině případů opačný – a to pokusit se o konzervaci (a opravu) stavby, aby byl zachován její stavební vývoj. Vysvětlením může být konkrétní přání městské rady a farnosti v návaznosti na prvotní snahu o regotizaci roku 1878, určitý konzervatismus na malém městě (ikdyž blízko Prahy) nebo i výběr architekta.

Fr. Mikš se orientoval na přestavby i novostavby v duchu novogotismu. Návrh na regotizaci kostela v Českém Brodě je – ve srovnání s jeho ostatními sakrálními díly – typickým představitelem jeho tvorby. U obou kostelů postavených podle Mikšových plánů na počátku 20. století (kostel sv. Antonína Paduánského v Praze a kostel sv. Jana Křtitele v Plaňanech nedaleko Českého Brodu)

¹³⁶ Osoba inženýra Vojtěcha Heima, která se dosud nevyskytuje v žádné odborné literatuře, hrála nepochybně významnou roli ve stavebním vývoji města Českého Brodu na konci 19. a počátku 20. století.

najdeme shodné nebo podobné prvky vyskytující se i na návrhu pro Český Brod: totožné kružby oken severního průčelí (kostel sv. Antonína Paduánského, kostel Narození sv. Jana Křtitele), podobné členění štítu západního průčelí třemi hroty okny a římsou (kostel Narození sv. Jana Křtitele), téměř stejné střešní vikýře (u kostela Narození sv. Jana Křtitele – pouze chybí zhoupnutí stříšek) a čtyři nárožní věžičky u střechy věže (kostel sv. Antonína Paduánského).

Soubor plánů, který souvisí s kostelem sv. Gotharda, je cenným zdrojem informací pro pochopení historie a stavebního vývoje objektu na konci 19. a počátku 20. století. Vynikají zde hlavně neuskutečněné plány na regotizaci od architektů Vojt. Heima a Fr. Mikše a návrhy malířské výzdoby interiéru; oboují ceněné jak pro svůj obsah, tak pro samotné provedení zobrazovaného.

Seznam použité literatury a pramenů

- BIEGEL 2012 — Richard BIEGEL: Mezi barokem a klasicismem. Proměny architektury v Čechách a v Evropě druhé poloviny 18. století. Praha 2012
- BLÁHOVÁ 1979 — Marie BLÁHOVÁ (ed.): Husitská kronika. Praha 1979
- DVOŘÁK 1982 — Miloš DVOŘÁK: Městská správa v Českém Brodě a její písemnosti do roku 1623. In: Sborník archivních prací 32. Praha 1982, 170–203
- DVOŘÁK 1992 — Miloš DVOŘÁK: Český Brod. Stručné dějiny, umělecké památky, pamětihodnosti na českobrodsku. Český Brod 1992
- EBEL/FROLÍK/RAZÍM 1998 — Martin EBEL / Jan FROLÍK / Vladislav RAZÍM: Opevnění města Českého Brodu. In: Průzkumy památek II. Praha 1998, 47–76
- KREMER-KARLŠTEJNSKÝ 1937 — Vilém Václav KREMER-KARLŠTEJNSKÝ: Průvodce děkanským kostelem sv. Gotharda v Českém Brodě. Český Brod 1937
- KREMER-KARLŠTEJNSKÝ 1941 — Vilém Václav KREMER – KARLŠTEJNSKÝ: Dějiny města Českého Brodu ve stavitelství a umění čili kulturně – umělecký vývoj města Českého Brodu. Český Brod 1941
- KROUPA 1989 — Pavel KROUPA: O středočeské architektuře druhé poloviny 14. století. Matyáš z Arrasu a Petr Parlěš. In: Památky středních Čech 4, Praha 1989, 54–68
- LÍBAL 1968 — Dobroslav LÍBAL: Český Brod. Průvodní zpráva k stavebněhistorickému průzkumu jádra. Praha 1968
- LÍBAL 1983 — Dobroslav LÍBAL: Gotická architektura středních Čech. Praha 1983
- MIŠKOVSKÝ 1910 — Josef MIŠKOVSKÝ (red.): Naše Hlasy. Časopis věnovaný zájmům našeho lidu 53. S. I. 1910
- MRVÍK 2013 — Vladimír Jakub MRVÍK: Kostel sv. Gotharda a jiné sakrální památky na českobrodsku. Český Brod 2013
- MRVÍK 2014 — Vladimír Jakub MRVÍK: Zmizelé Českobrodsko. Městské

památky. Lidová architektura. Český Brod 2014

- PLUNDRA 1975 — Otakar PLUNDRA: Český Brod a okolí. Český Brod 1975
- PODLAHA 1907 — Antonín PODLAHA: Posvátná místa království českého. Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v Království českém. Arcidiecese pražská. Díl I. Vikariáty: Českobrodský, Černokostelecký, Mnichovický a Prosecký. Praha 1907
- POCHE 1977 — Emanuel POCHE (ed.): Umělecké památky Čech 1. Praha 1977, 210sq.
- POCHE 1989 — Emanuel POCHE: Architektura pozdního baroka a rokoka v Čechách. In: Dějiny českého výtvarného umění II. Praha 1989
- POSPÍŠIL 2007 — Josef POSPÍŠIL: Restaurátorská akce. Kostel sv. Gotharda. Vnější plášť presbytáře. Kutná Hora 2007
- RINEŠ 2000 — Jindřich RINEŠ: Technická zpráva k návrhu obnovy horní části věže kostela sv. Gotharda v Českém Brodu. Praha 2000
- RIŠLINK 1997 — Vladimír RIŠLINK: Gotická architektura na českobrodsku a ohlasy dvorských hutí poloviny 14. století (diplomová práce na Filozofické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně). Brno 1997
- RIŠLINK/JOUZA 1999 — Vladimír RIŠLINK / Ladislav JOUZA: Renesance na Kolínsku: společnost a kultura v letech 1530 – 1650. Katalog výstavy Regionálního muzea v Kolíně, 4. 2. – 4. 4. 1999. Kolín 1999
- RIŠLINK/JOUZA 2001 — Vladimír RIŠLINK / Vladislav JOUZA: Baroko na Kolínsku I.: společnost a kultura v letech 1650–1730. Katalog výstavy Regionálního muzea v Kolíně, 15. 3. – 27. 5. 2001. Kolín 2001
- RIŠLINK/JOUZA/VALENTOVÁ 1998 — Vladimír RIŠLINK / Ladislav JOUZA / Jarmila VALENTOVÁ: Gotika na Kolínsku: společnost a kultura v letech 1250–1530. Katalog výstavy Regionálního muzea v Kolíně, 10. 2. – 30. 8. 1998. Kolín 1998
- RULÍK 1808 — Jan RULÍK: Žiwot swatého Gotharda Biskupa Hildesheimského, králowského města Brodu Českého Ochránce. S přiloženými památkami téhož města králowského a starožitného. Praha 1808

- SOMMER 1994 — Jan SOMMER: Nález ze západní stěny depozitáře kostela sv. Gotharda v Českém Brodě. Průzkumy památek I, Praha 1994, 118–119
- UŘEŠOVÁ 1952 — UŘEŠOVÁ: Jan Josef Wirch (diplomová práce na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 1952
- VALENTOVÁ/RIŠLINK/JOUZA 1997 — Jarmila VALENTOVÁ / Vladimír RIŠLINK / Ladislav JOUZA: Kolínsko v raném středověku: společnost a kultura v letech 950–1250. Katalog výstavy Regionálního muzea v Kolíně, 6. 2. – 31. 8. 1997. Kolín 1997
- VÁVRA 2014 — Josef VÁVRA: Dějiny královského města Kolína nad Labem. Do roku 1618. Praha 2014
- VINAŘ 2004 — Jan VINAŘ: Český Brod, kostel sv. Gotharda. Oprava a statické zajištění presbyteria. S. l. 2004
- VINAŘ 2010 — Jan VINAŘ: Český Brod – kostel sv. Gotharda. Oprava věže a fasád západního průčelí. S. l. 2010
- VLČEK 2004 — Pavel VLČEK (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004
- WIRTH 1957 — Zdeněk WIRTH (ed.): Umělecké památky Čech. Praha 1957, 99sq.
- SOkA Kolín, AM Český Brod, Inventář záduší českobrodského, sign. IV.302.
- SOkA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1745-50), bez sign.
- SOkA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1750-53), bez sign.
- SOkA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1761-67), bez sign.
- SOkA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1767-73), bez sign.
- SOkA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1773-75), bez sign.

- SOkA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1775-78), bez sign.
- SOkA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1778-80), bez sign.
- SOkA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1780-83), bez sign.
- SOkA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1783-86), bez sign.
- Pamětní list ze dne 17. 8. 1880 uložený do bány kostela sv. Gotharda v Českém Brodě. Přejato z
<http://www.farnostbrod.cz/fotogalerie.php#OtviraniPouzderZKostelniBaneKostelaSvGotharda/1>, vyhledáno 20. 2. 2015
- SOkA Kolín, AM Český Brod, Stavební deník kostela sv. Gotharda (1912), sign. IV.390
- Pamětní list ze dne 19. 9. 1912 uložený do bány kostela sv. Gotharda v Českém Brodě. Přejato z
<http://www.farnostbrod.cz/fotogalerie.php#OtviraniPouzderZKostelniBaneKostelaSvGotharda/1>, vyhledáno 20. 2. 2015
- Pamětní list ze dne 7. 8. 1974 uložený do bány kostela sv. Gotharda v Českém Brodě. Přejato z
<http://www.farnostbrod.cz/fotogalerie.php#OtviraniPouzderZKostelniBaneKostelaSvGotharda/1>, vyhledáno 20. 2. 2015
- Pamětní list ze dne 24. 7. 1991 uložený do bány kostela sv. Gotharda v Českém Brodě. Přejato z
<http://www.farnostbrod.cz/fotogalerie.php#OtviraniPouzderZKostelniBaneKostelaSvGotharda/1>, vyhledáno 20. 2. 2015

Seznam příloh

1. Český Brod, kostela sv. Gotharda, podkroví, znak Jana z Jenštejna. Foto: autor
2. Nákres na opravu děkanského chrámu páně svat. Gotharda v Českém Brodě, 1880, 62 x 61 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě. Foto: autor
3. Jan. B. Minařík: Kovárna s kostelem, 1898, olej, plátno, 26 x 33 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě. Foto: autor
4. Český Brod, kostel sv. Gotharda, západní průčelí, pohled od západu. Foto: autor
5. Český Brod, kostel sv. Gotharda, západní průčelí, nika se sochou sv. Ludmily, pohled od západu. Foto: autor
6. Český Brod, kostel sv. Gotharda, západní průčelí, nika se sochou sv. Václava, pohled od západu. Foto: autor
7. Český Brod, kostel sv. Gotharda, západní průčelí, socha sv. Jana Křtitele, pohled od západu. Foto: autor
8. Český Brod, kostel sv. Gotharda, západní průčelí, socha sv. Gotharda, pohled od západu. Foto: autor
9. Český Brod, kostel sv. Gotharda, pohled od jihozápadu. Foto: autor
10. Český Brod, kostel sv. Gotharda, severní průčelí, pohled od severu. Foto: autor
11. Český Brod, kostel sv. Gotharda, severní průčelí, přístavek se schodištěm, pohled od severu. Foto: autor
12. Český Brod, kostel sv. Gotharda, severní průčelí, vchod do sakristie, pohled od severu. Foto: autor
13. Český Brod, kostel sv. Gotharda, severní průčelí, vchod boční lodi, pohled od severu. Foto: autor
14. Český Brod, kostel sv. Gotharda, severní průčelí, vchod do boční lodi a přístavek se schodištěm, pohled od severovýchodu. Foto: autor
15. Český Brod, kostel sv. Gotharda, závěr, pohled od severovýchodu. Foto: autor

16. Český Brod, kostel sv. Gotharda, jižní průčelí a závěr, pohled od jihovýchodu. Foto: autor
17. Český Brod, kostel sv. Gotharda, jižní průčelí, pohled od jihu. Foto: autor
18. Český Brod, kostel sv. Gotharda, interiér hlavní lodi, pohled od východu. Foto: autor
19. Český Brod, kostel sv. Gotharda, arkády hlavní lodi, pohled od severovýchodu. Foto: autor
20. Český Brod, kostel sv. Gotharda, klenba hl. lodi. Foto: autor
21. Český Brod, kostel sv. Gotharda, konzola v hl. lodi, pohled od severu. Foto: autor
22. Český Brod, kostel sv. Gotharda, konzola v hl. lodi, pohled od jihu. Foto: autor
23. Český Brod, kostel sv. Gotharda, interiér hl. lodi, pohled od severovýchodu. Foto: autor
24. Český Brod, kostel sv. Gotharda, interiér presbyteria a závěru, pohled od západu. Foto: autor
25. Český Brod, kostel sv. Gotharda, výklenek pro sedesy v presbytáři, pohled od jihu. Foto: autor
26. Český Brod, kostel sv. Gotharda, výklenek pro sedesy v presbytáři, pohled od severu. Foto: autor
27. Český Brod, kostel sv. Gotharda, interiér sakristie, pohled od západu. Foto: autor
28. Český Brod, kostel sv. Gotharda, interiér sakristie, pohled od jihovýchodu. Foto: autor
29. Český Brod, kostel sv. Gotharda, interiér sakristie, románské (?) okno, pohled od jihu. Foto: autor
30. Český Brod, kostel sv. Gotharda, klenba sakristie. Foto: autor
31. Český Brod, kostel sv. Gotharda, severní loď, pohled od západu. Foto: autor
32. Český Brod, kostel sv. Gotharda, klenba severní lodi. Foto: autor
33. Český Brod, kostel sv. Gotharda, vchod do severní lodi, pohled od jihu. Foto: autor

34. Český Brod, kostel sv. Gotharda, vchod do býv. severního podvěží, pohled od východu. Foto: autor
35. Český Brod, kostel sv. Gotharda, ostění vchodu do býv. severního podvěží, pohled od jihozápadu. Foto: autor
36. Český Brod, kostel sv. Gotharda, býv. severní podvěží, pův. gotické okno, pohled od jihu. Foto: autor
37. Český Brod, kostel sv. Gotharda, jižní loď, pohled od západu. Foto: autor
38. Český Brod, kostel sv. Gotharda, klenba v jižní lodi. Foto: autor
39. Český Brod, kostel sv. Gotharda, vchod do býv. jižního podvěží, pohled od východu. Foto: autor
40. Český Brod, kostel sv. Gotharda, býv. jižního podvěží, vchod do podkruchtí, pohled od jihu. Foto: autor
41. Český Brod, kostel sv. Gotharda, vchod do býv. jižního podvěží, pohled od východu, fotografie pořízená při opravě 1912-13. Podlipanské muzeum v Českém Brodě. Reprodukce z: MRVÍK 2013, 9
42. Český Brod, kostel sv. Gotharda, severní empora, pohled od západu. Foto: autor
43. Český Brod, kostel sv. Gotharda, odkryté gotické zdivo v severní lodi, pohled od severu, fotografie pořízená při opravě 1912-13. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 30466 F. Foto: autor
44. Český Brod, kostel sv. Gotharda, odkryté gotické zdivo v severní lodi, pohled od jihu, fotografie pořízená při opravě 1912-13. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 30465 F. Foto: autor
45. Český Brod, kostel sv. Gotharda, odkrytý výklenek pro sedes v presbytáři, pohled od jihu, fotografie pořízená při opravě 1912-13. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 30467 F. Foto: autor
46. Český Brod, kostel sv. Gotharda, odkryté zdivo závěru se dnes zakrytým sanktuářem, pohled od západu, fotografie pořízená při opravě 1912-13. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 30463 F. Foto: autor
47. Jan Hla: Pohled na kostel sv. Gotharda v Českém Brodě ze strany jižní, 1905, 62 x 51 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28357/1. Foto: autor

48. Jan Hola: Půdorys kostela sv. Gotharda v Českém Brodě, 1905, 34 x 53 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28357/4. Foto: autor
49. Jan Hola: Půdorys vazby kostela sv. Gotharda v Českém Brodě, 1905, 34 x 53 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28357/3. Foto: autor
50. Jan Hola: Půdorys projektované vazby kostela sv. Gotharda v Českém Brodě, 1905, 34 x 53 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28357/2. Foto: autor
51. Jan Hola: Vertikální řez vazby kostela sv. Gotharda v Českém Brodě, 1905, 34 x 42 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28357/5. Foto: autor
52. František Mikš: Návrh na znovuzřízení děkanského kostela sv. Gotharda v Českém Brodě, západní průčelí, 1906, 35 x 49 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28350/6. Foto: autor
53. František Mikš: Návrh na znovuzřízení děkanského kostela sv. Gotharda v Českém Brodě, jižní průčelí, 1906, 35 x 49 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28350/5. Foto: autor
54. František Mikš: Návrh na znovuzřízení děkanského kostela sv. Gotharda v Českém Brodě, půdorys přízemí, 1906, 35 x 49 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28350/2. Foto: autor
55. František Mikš: Návrh na znovuzřízení děkanského kostela sv. Gotharda v Českém Brodě, půdorys vazby krovu hl. lodi, 1906, 35 x 49 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28350/3. Foto: autor
56. František Mikš: Návrh na znovuzřízení děkanského kostela sv. Gotharda v Českém Brodě, vertikální příčný řez, 1906, 35 x 49 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28350/4. Foto: autor
57. František Mikš: Návrh na znovuzřízení děkanského kostela sv. Gotharda v Českém Brodě, vertikální podélný řez, 1906, 35 x 49 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28350/1. Foto: autor
58. Vojtěch Heim: Návrh opravy chrámu sv. Gotharda v Českém Brodě, varianta č. I., půdorysy, 1878, 48 x 65 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28355/5. Foto: autor

59. Vojtěch Heim: Návrh opravy chrámu sv. Gotharda v Českém Brodě, varianta č. I., západní a jižní průčelí, 1878, 48 x 65 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28355/4. Foto: autor
60. Vojtěch Heim: Návrh opravy chrámu sv. Gotharda v Českém Brodě, varianta č. I., vertikální řezy, 1878, 48 x 65 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28355/3. Foto: autor
61. Vojtěch Heim: Návrh opravy chrámu sv. Gotharda v Českém Brodě, varianta č. II., severní a západní průčelí, 1878, 48 x 65 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28355/1. Foto: autor
62. Vojtěch Heim: Návrh opravy chrámu sv. Gotharda v Českém Brodě, varianta II., půdorysy a vertikální řezy, 1878, 48 x 65 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28355/2. Foto: autor
63. František Mikš: Návrh na opravu děkanského chrámu v Českém Brodě, půdorys přízemí, 1911, 38 x 50 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28350/9. Foto: autor
64. František Mikš: Návrh na opravu děkanského chrámu v Českém Brodě, půdorys patra, 1911, 38 x 50 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28350/8. Foto: autor
65. František Mikš: Návrh na opravu děkanského chrámu v Českém Brodě, západní průčelí, 1911, 38 x 50 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28269/1. Foto: autor
66. František Mikš: Návrh na opravu děkanského chrámu v Českém Brodě, jižní průčelí, 1911, 38 x 50 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28350/7. Foto: autor
67. František Mikš: Návrh na opravu děkanského chrámu v Českém Brodě, vertikální podélný řez, 1911, 38 x 50 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28350/11. Foto: autor
68. František Mikš: Návrh na opravu děkanského chrámu v Českém Brodě, půdorys vazby krovu a vertikální příčný řez objektem, 1911, 38 x 50 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28350/10. Foto: autor

69. František Mikš: Návrh nové sady u kostela sv. Gotharda v Českém Brodě, 1911, 37 x 49 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28269/1. Foto: autor
70. Návrh výmalby interiéru kostela sv. Gotharda v Českém Brodě, severní stěna presbytáře a lodě, varianta č. I., 42 x 60 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28358/1. Foto: autor
71. Návrh výmalby interiéru kostela sv. Gotharda v Českém Brodě, severní stěna presbytáře a lodě, varianta č. II., 42 x 60 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28271/3. Foto: autor
72. Návrh výmalby interiéru kostela sv. Gotharda v Českém Brodě, klenba presbyteria, 46 x 62 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28358/3. Foto: autor
73. Návrh výmalby interiéru kostela sv. Gotharda v Českém Brodě, klenba hl. lodě, 46 x 53 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28271/2. Foto: autor
74. Návrh výmalby interiéru kostela sv. Gotharda v Českém Brodě, část stěny v hl. lodi s pasem dělicí presbytář, 46 x 62 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28358/2. Foto: autor
75. Návrh výmalby interiéru kostela sv. Gotharda v Českém Brodě, část stěny presbyteria, 35 x 63 cm. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28271/1. Foto: autor
76. Český Brod, kostel sv. Gotharda, interiér, pohled od západu, po 1913. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 30560 F. Foto: autor
77. Český Brod, kostel sv. Gotharda, malby ve špaletách oken závěru, fotografie z opravy 1972. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 30795/1-2 F. Foto: autor